

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

H. Sanem KARAMAN

ÇOCUKLAR VE FİLOZOFLAR: FELSEFİ SORULARIN MERAK VE ELEŞTİREL
DÜŞÜNMEYE ETKİSİ

Felsefe Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2024

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

H. Sanem KARAMAN

ÇOCUKLAR VE FİLOZOFLAR: FELSEFİ SORULARIN MERAK VE ELEŞTİREL
DÜŞÜNMEYE ETKİSİ

Danışman

Prof. Dr. Hasan ASLAN

Felsefe Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2024

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

H. Sanem KARAMAN'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Felsefe Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Süleyman Ertan TAĞMAN (İmza)

Üye : Prof. Dr. Hasan ASLAN (İmza)
(Danışmanı)

Üye : Doç. Dr. Ekin KAYNAK İLTAR (İmza)

Tez Başlığı: Çocuklar ve Filozoflar: Felsefi Soruların Merak ve Eleştirel Düşünceye Etkisi

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi :10.06.2024

Mezuniyet Tarihi :11/07/2024

(İmza)

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Çocuklar ve Filozoflar: Felsefi Soruların Merak ve Eleştirel Düşünmeye Etkisi” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

H. Sanem KARAMAN

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

01/07 / 2024

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	H. Sanem KARAMAN
Öğrenci Numarası	202252031812
Anabilim Dalı	Felsefe
Programı	Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Hasan ASLAN
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Çocuklar ve Filozoflar: Felsefi Soruların Merak ve Eleştirel Düşünmeye Etkisi
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2410784892
Rapor Tarihi	30.06.2024
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %4 Alıntılar dahil: %14
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 47 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.	
Danışman Öğretim Üyesi Prof. Dr. Hasan ASLAN	

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ.....	iii
ÖZET.....	iv
SUMMARY.....	v
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FELSEFİ SORULAR VE MERAK

1.1. Merak Kavramının Tanımı ve Önemi	4
1.2. Eleştirel Düşünme Kavramının Tanımı.....	7
1.3. Felsefi Sorular, Merak ve Eleştirel Düşünme İlişkisi	9

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOCUKLAR VE FİLOZOFLARIN DÜŞÜNCE SİSTEMLERİ

2.1. Çocukların Merak ve Eleştirel Düşünme Gelişimi	16
2.2. Felsefi Soruların Çocukların Düşünsel Gelişimine Etkileri.....	17
2.3. Çocuklar için Felsefe Yaklaşımları	20
2.3.1. Matthew Lipman Metodu	20
2.3.2. Gareth B. Matthews Metodu	24
2.3.3. Felsefi Soruşturma Topluluğu (FST) Metodu	27
2.3.4. Thomas E. Jackson Metodu.....	30
2.3.5. Nelson'un Sokratik Sorgulama Metodu	32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FELSEFE EĞİTİMİNİN ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

3.1. Çocuklarda Merak Duygusunun Felsefe Yoluyla Beslenmesi.....	34
3.2. Çocukların Felsefi Sorulara Yanıt Verme Biçimleri.....	37
SONUÇ	43
KAYNAKÇA	46
ÖZGEÇMİŞ.....	50

KISALTMALAR LİSTESİ

FST	Felsefi Sorgulama Topluluğu
IAPC	Institute for the Advancement of Philosophy for Children
ICPIC	International Council of Philosophical Inquiry with Children
P4C	Philosophy for Children
P4wC	Philosophy for/with Children
SOPHIA	The European Foundation for the Advancement of Doing Philosophy with Children
P4CHI	The Uehiro Academy for Philosophy and Ethics in Education

ÖZET

21. Yüzyıl dünyasında karmaşık ve hızla değişen bir düzen içinde merak ve eleştirel düşünme yetenekleri her zamankinden daha değerli hale gelmiştir. İnsanların çevrelerini anlamaya, derinlemesine düşünmeye ve yeni bakış açıları kazanmaya yönelik bu ihtiyacı, felsefi soruların önemini yeniden ortaya çıkarmıştır ve bu çalışma felsefi düşünme ve sorgulamanın çocuklar üzerinde nasıl bir etki yarattığını incelemeyi amaçlamaktadır.

Matthew Lipman'ın ortaya çıkardığı Çocuklar için Felsefe yöntemi zamanla gelişmiş ve bu gelişim süreci, özellikle felsefi düşünmenin çocuklar ve yetişkinler arasında nasıl uygulanabileceği konusunda farklı bakış açılarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Lipman'ın öncülük ettiği yöntemin temel amacı, çocukların düşünsel yeteneklerini geliştirmek ve mantıksal akıl yürütme becerilerini desteklemektir. Bu yaklaşım, çocukların erken yaşlardan itibaren felsefi sorularla baş etmeyi öğrenmelerine ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelerine olanak tanır. Bu bağlamda, çocuklarla felsefe yapma fikri, onların eğitim hayatlarında daha başarılı ve düşünsel olarak donanımlı bireyler olmalarının gerekliliği düşüncesiyle şekillenmiştir.

Çocuklar, dünyayı keşfetmeye ve anlamaya doğuştan gelen bir merakla başlarlar. Küçük yaşlardan itibaren, etraflarındaki olayları anlamlandırmak ve neden-sonuç ilişkilerini kavramak için sürekli sorular sorarlar. Bu merak, onların zihinsel kapasitesini genişletirken aynı zamanda düşünsel gelişimlerine temel oluşturur. Ancak zamanla, eğitim sistemi ve toplumsal normlar, bu merakın birçok çocukta azalmasına neden olabilir. İşte burada felsefi sorular devreye girer.

Filozoflar da insan deneyimini anlamlandırmak için felsefi soruları kullanır. Onlar için, cevaplardan çok sorular önemlidir. Felsefi düşünme, konuları yüzeyden öteye taşımayı, farklı fikirleri değerlendirmeyi ve düşünceleri sorgulamayı içerir. Bu süreç hem bireysel düşüncenin derinliğini artırır hem de toplumsal ve kültürel düzeyde yeni bilgi ve anlayışlar ortaya çıkarır. Filozoflar, insanlığın temel meseleleri üzerine kafa yorarken, genellikle sıradan gibi görünen soruların ardındaki derin anlamı keşfederler.

Bu çalışmanın amacı, çocukların ve filozofların düşünme tarzlarının ve meraklarının kesiştiği noktada, felsefi soruların ve çocuklarla felsefe yönteminin nasıl bir rol oynadığını anlamaktır. Felsefi soruların merak ve eleştirel düşünmeyi nasıl şekillendirdiğini detaylı bir şekilde inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Felsefe, Çocuk, Çocuklarla Felsefe, Filozof, P4C.

SUMMARY

CHILDREN AND PHILOSOPHERS: THE EFFECTS OF PHILOSOPHICAL QUESTIONS ON CURIOSITY AND CRITICAL THINKING

In the complex and rapidly evolving world of the 21st century, curiosity and critical thinking skills have become more valuable day by day. This product, aimed at understanding, viewing and gaining new perspectives on people's environments, has re-emerged the knowledge of general questions and aims to examine how thinking and questioning the perspectives of this study has an impact on children.

The Philosophy for Children method, introduced by Matthew Lipman, has developed over time, and this development process has led to the emergence of different perspectives, especially on how philosophical thinking can be applied between children and adults.

The main purpose of the method pioneered by Lipman is to develop children's intellectual abilities and support their logical reasoning skills. This approach allows children to learn to deal with philosophical questions from an early age and develop critical thinking skills. In this context, the idea of doing philosophy with children was shaped by the idea that they should become more successful and intellectually equipped individuals in their educational lives.

Children begin with an innate curiosity to explore and understand the world. From an early age, they constantly ask questions to make sense of the events around them and to understand cause-effect relationships. This curiosity expands their mental capacity and also forms the basis for their intellectual development. However, over time, the education system and social norms may cause this curiosity to decrease in many children. This is where philosophical questions come into play.

Philosophers also use philosophical questions to make sense of human experience. For them, questions are more important than answers. This process both increases the depth of individual thought and reveals new knowledge and understanding at the social and cultural level. As philosophers ponder fundamental issues of humanity, they often discover the deep meaning behind seemingly mundane questions.

The aim of this study is to understand what role philosophical questions and the method of philosophy with children play at the intersection of the thinking styles and curiosities of children and philosophers. We will examine in detail how philosophical questions shape curiosity and critical thinking.

Keywords: Philosophy, Child, PhilosophywithChildren, Philosopher, P4C.

GİRİŞ

Felsefe, insanın bilgi, varlık ve değerlerle ilgili temel soruları sorgulama, analiz etme ve cevaplama sürecidir. Bilimlerin başlangıcı olarak kabul edilmesinin temel nedeni, felsefi düşüncenin insanın çevresini anlama ve açıklama çabasıyla doğrudan ilişkili olmasıdır. Felsefe, insanın düşünme kapasitesinin temelini oluşturur ve bu anlamda bilimlerin gelişimine zemin hazırlar.

Benzer şekilde, çocukluk da insanın kendini var etme sürecinin başlangıcıdır. Çocukluk, bireyin dünyayı deneyimleme, anlama ve kendini ifade etme sürecidir. Bu dönemde birey, çevresiyle etkileşime girerken kendi benliğini keşfeder ve geliştirir. Çocukluk, insanın temel düşünsel ve duygusal yapılarının oluştuğu kritik bir dönemdir.

Felsefe, genellikle yetişkinlerin veya akademik çevrelerin tekelinde gibi görünse de çocuklar felsefi sorular sorma ve bu sorular üzerine düşünme konusunda doğal bir yeteneğe sahiptirler. Çocukların bu doğal yeteneklerini desteklemek, onların düşünsel ve duygusal gelişimlerine katkı sağlayacaktır.

Felsefe ve çocukluk arasındaki ortak nokta, her ikisinin de insanın dünyayı anlama ve kendini ifade etme süreçlerinin temelini oluşturmalarıdır. Felsefi düşünce, bireyin çocukluk döneminden itibaren başlayan merakını ve sorgulama isteğini besler. Aynı şekilde, çocukluk dönemi, bireyin düşünsel kapasitesini ve bakış açısını şekillendirir, dolayısıyla felsefi düşünceyle de yakından ilişkilidir.

Felsefe, çocuk-çocukluk bağlantısı açısından önemlidir çünkü felsefi düşünce, bireyin çocukluk döneminden itibaren gelişen düşünsel ve duygusal yapılarının oluşumunda etkili bir rol oynar. Bu bağlamda, çocukluk dönemi, bireyin felsefi düşünceyi keşfetme ve anlama sürecinin temelini oluşturur. Çocuklar çevreleriyle etkileşimde bulunarak ve meraklarını ifade ederek temel düşünsel yapılarını şekillendirirler. Felsefe, bu yapıların kritik bir biçimde sorgulanmasını ve derinlemesine incelenmesini teşvik eder, bu da bireyin bilgiye olan yaklaşımını ve düşünme tarzını temelden etkiler.

Yunan filozof Sokrates'in diyaloglarına dayanan çocuklarla felsefe yöntemi, öğrenmeyi soru temelli bir süreç olarak ele alan bir yöntemdir. Bilgi aktarımı merkezli klasik öğretim metodunun aksine, öğrenme süreci sorularla yönlendirilir. Bu yöntemde öncelikle bireylerin konu hakkında herhangi bir ön bilgisi olmadığı varsayılır. Bir konu üzerinden başlatılan tartışma sürecinde, katılımcılar adım adım sebep-sonuç ilişkileri kurarak konuyu derinlemesine işlerler. Tartışma esnasında çocuklar, birbirlerini dinlemeye, sorular sormaya ve sorulan sorular üzerine kendi düşüncelerini özgürce ifade etmeye teşvik edilirler. Bu

yöntem öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini ve sorgulayıcı zihin yapılarını geliştirmelerine olanak tanır.

Çocukların erken yaşlarda felsefe ile tanışmalarını sağlayarak onlarda doğuştan gelen merak ve keşfetme arzusunu felsefi düşünce ile bütünleştiren bir yöntem olarak Çocuklarla Felsefe, çocukların sebep-sonuç ilişkileri kurma yeteneklerini geliştirerek, onların kendileri için önemli olan kavramlar üzerine düşünmelerini ve bu düşünceler üzerinden yargılarda bulunma becerilerini artırmayı hedefler. Bu süreçte, öğrencilerin eleştirel düşünme yeteneklerinin ve problem çözme becerilerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Böylece, felsefi düşünce biçimlerine maruz kalan çocuklar, gelecekte daha esnek ve etkin düşünme kapasitesine sahip yetişkinlere dönüşme potansiyeline sahip olurlar. Bu yöntem, özgür düşünceyi ve bağımsız yargı oluşturma kabiliyetini temel alarak, bireylerin bütünsel ve analitik düşünme becerilerini maksimize etmeyi amaçlar.

Çocukluk, felsefi düşüncenin gelişimi için stratejik bir dönemdir çünkü bu dönemde atılan temeller, bireyin hayatının ilerleyen dönemlerinde karşılaşacağı düşünsel ve duygusal zorluklarla başa çıkmasına yardımcı olur. Felsefi eğitim yoluyla desteklenen merak, çocukların soyut düşünme, eleştirel düşünme yeteneklerini geliştirir. Bu yetenekler, çocukların karşılaştıkları bilgileri eleştirel bir çerçevede değerlendirmelerine olanak tanır. Bu nedenle, felsefe ve çocukluk arasındaki bağlantı, insanın düşünsel ve duygusal gelişimine önemli bir katkı sağlar.

BİRİNCİ BÖLÜM

FELSEFİ SORULAR VE MERAK

Aristoteles'in "Metafizik" adlı eserinin başlangıcında yer alan, "Tüm insanlar doğaları gereği bilme isteği duyarlar." şeklindeki ifadesi, insanların bilme isteğinin temelinde yatan faktörün merak duygusuyla ilişkilendirildiğine işaret etmektedir. Bu durum özellikle çocukluk döneminde, insanın çevresini tanımaya, anlamaya çalıştığı ve özellikle de çevresindeki şeylere duyduğu merakın belirgin olduğu bir dönemde kendini gösterir.

Çocukların içselleştirdiği doğuştan gelen merak duygusuyla sordukları sorular; günlük yaşamda kullanılan terimlerden, durumlardan, varlıklardan ve benzeri birçok şeyden neyin olduğunu sorgulamalarına neden olur. Bu, Grekçede "Nedir bu?" şeklinde ifade edilen merakın bir yansımasıdır. Çocuklar, dünyayı keşfetmeye başladıkları dönemde, çevrelerindeki olayları anlamaya ve öğrenmeye büyük bir merak duyarlar. Bu merak, onların zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimlerini etkiler.

Felsefi düşünme, insan zihninin derinliklerine inmeyi, anlamı sorgulamayı ve bilgiyi daha derinlemesine keşfetmeyi amaçlayan bir yaklaşımdır. Bu düşünce tarzı, özellikle felsefi soruların ve merakın etkisiyle şekillenir. Felsefi sorular, insanları rutin düşünce kalıplarının ötesine geçmeye ve dünyayı daha derinlemesine anlamlandırmaya yönlendirirken, merak da insan zihninin öğrenme arzusunu besler.

'Nedir' ifadesi, felsefi soruların oluşmasında belirleyici bir unsurdur. Bu tür soruların içerdiği 'nedir', onları diğer disiplinlere ait sorulardan, özellikle günlük yaşamla ilgili sorulardan ayırmamızı sağlar. Felsefi düzlemde kullanılan 'nedir' sorusu, genellikle evrensel konulardaki temel kavramları sorgulamak amacı taşır. Bu bağlamda, felsefi 'nedir' soruları, özgün bir düşünce sürecini harekete geçirerek, genelde kabul görmüş olan düşünsel kalıpları zorlar ve daha derinlemesine bir anlayış arayışını temsil eder. Dolayısıyla, felsefi soruların temelinde yer alan 'nedir' ifadesi, bu soruların özgün, evrensel ve sorgulayıcı bir nitelik taşıdığını vurgular.

Felsefi sorular, genellikle basit ve yüzeysel cevaplarla yetinmeyen, anlamı ve gerçeği araştıran sorulardır. Bu tür sorular, sadece bireyin kendi düşüncelerini şekillendirmek ile kalmaz, aynı zamanda kültürel, felsefi ve etik çerçeveleri de sorgulamaya iter. Felsefi soruların cevaplarını ararken, insanlar farklı bakış açılarına maruz kalır ve bu da düşünsel zenginliği artırır.

Merak, insan zihninin yeni bilgiye, deneyime ve anlamaya olan ihtiyacını ifade eden öğrenme, anlama ve keşif arzusunu içeren temel bir bilişsel süreçtir. Çocukluk döneminden itibaren, insanlar dünyayı anlamak ve çevrelerinde olup bitenleri keşfetmek isterler. Öğrenme sürecinin temelini oluştururken insanları yeni bilgiye yönlendirir ve eleştirel düşünmeyi teşvik eder. Bu dönemde, bireyin çevresel faktörleri anlamaya yönelik duyduğu güçlü bir içsel dürtüyü yansıtmaktadır. Çocuklar, dünyayı keşfetme aşamasında, "Nedir bu?" gibi sorularla çevrelerindeki nesnelerin ve olayların doğasını anlamaya çalışırlar. Çocukların sorular sorma eğilimi, temel olarak çevrelerini anlamaya yönelik bir çaba içerir ve bu çaba, zihinsel kapasitelerini geliştirmelerine, neden-sonuç ilişkilerini kavramalarına ve genel bilgi birikimlerini artırmalarına olanak tanır.

Felsefi sorular, bu merakın daha derin ve anlamlı bir şekilde tatmin edilmesini sağlar. Bu sorular genellikle karmaşık düşünce süreçlerini gerektiren, evrensel ve temel konulara odaklanan soruları ifade eder. Felsefi düşünce, merakın bir sonucu olarak doğar ve insanları daha derinlemesine düşünmeye yöneltir. Felsefi soruların ve merakın etkileşimi, insan düşüncesinin gelişimini yönlendirerek bilişsel gelişimi ve toplumsal düzeyde felsefi, ahlaki ve kültürel tartışmaların derinleşmesini sağlar. Felsefi soruların sorgulanması ve merakın uyandırılması, insanın dünyayı anlama ve yorumlama amacıyla içselleştirdiği bir çabadan ibarettir. Bu bağlamda merak, bireyi temel sorulara yönlendiren ve düşünce sürecini geliştiren bir rol oynar.

Felsefi sorular, temel varoluşsal meselelerden etik ilkelerine, bilginin doğasından insanın yerine kadar geniş bir alanı kapsar. Bu sorular, sıkça verilmiş yanıtların ötesine geçmeyi, temel gerçekleri sorgulamayı, daha derin bir anlayışa ulaşmayı, genel olarak kabul görmüş kavramları ve inançları sorgulamayı amaçlar. Genellikle felsefi düşünceye teşvik eden bir çerçeve oluşturarak, bireylerin dünyayı ve kendi varlıklarını anlama çabalarına katkıda bulunur.

Toplumsal düzeyde, felsefi sorular ve merak, zengin ve çeşitli tartışmaların oluşmasına olanak tanır. Farklı görüşlerin ve yaklaşımların bir araya gelmesi, toplumun düşünsel zenginliğini artırır ve etik değerlerin, kültürel normların anlamını sorgulama, eleştirme ve geliştirme noktasında büyük önem taşır.

1.1. Merak Kavramının Tanımı ve Önemi

Hepimizde ortak, doğal ve doğuştan gelen bir yetenek olan merak ve hayret duygusu, odaklanma ve bir olay veya nesneye yönelme hali içeren bir süreci ifade etmektedir. Her ne kadar kaygı ve endişe duyguları da "merak" terimiyle tanımlansa da merak genellikle teorik

bir ilgiyi yansıtır. Çünkü dünya, sınırsız cazibesiyle sürekli olarak merak duygumuzu uyaran bir zemin sunar. Bu durum, insanları bilimsel ve felsefi sorular sormaya, dünyayı daha derinlemesine anlamaya ve anlamlandırmaya teşvik eder.

Merak, kültür ve eğitim süreçleri aracılığıyla engellenmediği sürece sürekli bir varlık gösterir. Bilgiye ulaşma, anlama ve keşfetme isteğiyle birlikte gelir. İnsanlar doğuştan gelen bir araştırma içgüdüsüne sahiptirler ve bu, dünya ve evrenin karmaşıklığını anlama yolunda bir itici güç olabilir. Bu nedenle merak, özellikle akademik bağlamda, bilimsel çalışmaların, araştırmanın ve yeni bilgilerin geliştirilmesinin temel bir itici gücüdür. Bilim, teknoloji, felsefe ve sanat gibi alanlarda merak duygusu, insanlığın bilgi birikimini artırmak için kullanılan önemli bir araçtır. Bu açıdan bakıldığında bireyin düşünsel keşiflere, yeni bakış açılara ve derinlemesine düşünceye yönlendiren bir güç olarak, felsefi düşüncenin temelini oluşturur. Bireylerin çevresel etkenlerle şekillenen karmaşık bilişsel bir özelliği olan merak, kalıtsal faktörlerin yanı sıra, bireyin maruz kaldığı çeşitli çevresel şartlardan da etkilenir. Merak, bireyin içinde bulunduğu sosyal, kültürel ve eğitimsel bağlam tarafından belirlenir, bu da bireyin öğrenme isteğini yönlendirir.

Bilişsel gelişim, eğitim düzeyi, aile yapısı ve çocukluk deneyimleri gibi çevresel faktörler, bireyin merak düzeyini belirlemede etkili olan unsurlardır. Örneğin, bir bireyin çocukluk döneminde sık sık yeni bilgilerle tanışması, çeşitli deneyimlere sahip olması ve çevresindeki insanların bu konuda teşvik edici olması, o bireyin merak duygusunun gelişmesine katkıda bulunabilir. Bireyin çevresindeki teşvik edici unsurlar, öğrenme fırsatları ve sosyal etkileşimler, merakın şekillenmesinde önemli rol oynar. Bu nedenle, merakın anlaşılması çevresel koşulları içeren bütünsel bir şekilde ele alınmalıdır.

Çok erken yaşlardan itibaren bilinmeyene karşı duyduğumuz merak, bireyin bilişsel kapasitesinin artmasıyla birlikte daha da belirgin hale gelir. Bilinmeyenin anlamlandırılması ve keşfedilmesi, bireyin öğrenme sürecini tetikler ve bireyin çevresiyle etkileşim kurarak öğrenme becerilerini geliştirmesine katkıda bulunur.

Merak, felsefede genellikle, bilinmeyene veya anlaşılmamış olan konulara yönelik açıklığa kavuşturma isteği, bu bilgilere ulaşma ve derinleşme isteği olarak tanımlanır. Felsefi literatürde, merak kavramı, bilginin peşinde olan bireysel bir tutum olarak ele alınmakta ve bilgiye ulaşma sürecinin itici gücü olarak kabul edilmektedir.

Modern felsefede merak, özellikle epistemoloji ve bilim felsefesi bağlamında incelenir. Epistemolojik merak, bilgiye ulaşma ve bilginin sınırlarını keşfetme çabası olarak görülür. Bu alanda, merakın hem bilimsel araştırmaları hem de felsefi sorgulamaları yönlendiren temel bir motivasyon kaynağı olduğu kabul edilir.

İnsanların dünyayı daha iyi anlama ve anlamlandırma çabalarını tetikleyen önemli bir motivasyon kaynağı olan merak, felsefede birçok filozofun üzerinde düşündüğü bir kavramdır. Platon öğrenmeyi başlatan duygu olarak ifade ederek sıradan ve felsefi merakı birbirinden ayırır. "Devlet" adlı eserinde iki farklı yönünü vurgulayarak merakı ele alır. İlk olarak, derinlemesine düşünme ve bilgi arayışını teşvik eden bir tür meraktan bahseder. Bu tür merak, insanları felsefi düşünceye ve derin bilgiye yönlendirebilir. Ancak diğer taraftan, yüzeysel ve geçici ilgi alanlarına yönelen bir tür merak da mevcuttur. Bu tür merak, insanların yüzeysel konulara takılıp kalmalarına ve derin düşünme noktasında gelişmelerini engelleyebilir.

Platon'un amacı, insanları meraklarını daha bilinçli bir şekilde kullanmaya teşvik etmektir. Merak sadece başlı başına yeterli değildir; aynı zamanda derinlemesine düşünme, öğrenme ve felsefi bir bilgelik yolunda kullanılmalıdır. Bu, Platon'un felsefi bakış açısıyla, insanların felsefi bilgelik ve toplumsal gelişim arayışlarına yönlendirilmesi gerektiğini vurgular.¹

Aristoteles ise merak veya hayret duygusunun öğrenmenin en üst seviyesi ve hakikati kavramanın bir yolu olarak tanımlar. "İnsan doğası gereği bilmek ister." Sözüyle insanların dünyayı keşfetme arzusuyla doğduklarını anlatır. Merak, insanın çevresini, doğayı ve evreni anlama isteğini ifade eder.

Merakın, insanları dikkatlice gözlemeye ve düşünmeye yönlendiren bir duygu olduğunu savunan Aristoteles sorular sorma, gözlem yapma ve bilgi arayışına girme eylemlerinde merak duygusunun önemli olduğunu vurgular.

Aristoteles'e göre, merak duygusu, insanların sadece bilgiyi biriktirmekle kalmayıp aynı zamanda bilgiyi anlama ve hakikati kavrama yeteneğini geliştirmelerini teşvik eder. Bu nedenle, merak, öğrenme ve düşünme süreçlerinde önemli bir rol oynar ve insanların bilgiye ulaşma çabalarını yönlendirir.

Merakın bilgiye ulaşma ve felsefi düşünme sürecindeki olumlu rolünü birçok filozof vurgulamaktadır. Merak, insanların dünya hakkında daha fazla bilgi edinmeleri ve bu bilgiyi anlamaları için bir itici güç olarak kabul edilir. Pek çok felsefeci, felsefede, varlık, bilgi ve değer alanlarını ortaya çıkaran duygunun merak, hayret ve şüphe olduğu konusunda hemen hemen fikir birliği içindedirler.

"Benim özel yeteneklerim yok. Sadece aşırı meraklıyım." diyen Einstein bilmeye dair itici gücün merak olduğunu söyler. İnsan, varoluşu, çevresi, yaşadığı dünya ve evrenin karmaşıklığı karşısında duyduğu hayranlık ve merakla birlikte, bilgi edinme sürecinde birçok

¹Önal, 2020: 299-305.

soruyla karşılaşır ve bu sorular, insanın içinde bulunduğu evreni ve kendi varlığını anlama çabasını yansıtır. “Gerçek nedir, evren nasıl yaratıldı, kötülük neden var, değişim nasıl gerçekleşir?” gibi sorulara karşı duyulan merakla birlikte cevaplar aramaya başlayan düşünen ve sorgulama yapan insanın hayatına felsefe tam da bu noktada dahil olur.

Farklı şekillerde tanımlansa da daha derin ve disiplinli olan ve daha fazla çaba gerektiren merak türü *Epistemik* merak olarak tanımlanabilir.² Bu merak türü bireyleri besler ve tatmin edici bir sürece dönüşebilir.

1.2. Eleştirel Düşünme Kavramının Tanımı

Etimolojik kökenine baktığımızda Eleştiri kelimesi, Yunanca "critic" veya "kritike" sözcüklerinden türetilmiştir ve Latinceye "criticus" olarak aktarılmıştır. Zamanla farklı dillerde, "yargılama sanatı" veya "değerlendirme" anlamlarında kullanılan bir kavramdır. Düşünceyi yargılama sanatı çerçevesinde iyileştirme çabalarının M.Ö. 600 yılında ilk kez Sokrates tarafından kullanıldığı bilinmektedir.³ Sokrates, eleştirel düşünmeyi bir şeyi iyi ya da kötü yanlarıyla değerlendirmek olarak tanımlayarak, bu yaklaşımı tüm dünyaya bir sorgulama yöntemi olarak sunmuş ve otoriteye sorgusuz sualsiz inanmanın yanlış olduğunu vurgulamaya çalışmıştır. Bu yönde geliştirdiği sorgulama tekniği, günümüzde en iyi bilinen eleştirel düşünme tekniklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Yüzeysel ve basit görünen konuların derinliğine ve karmaşıklığına ulaşabilme amacıyla, bu tekniğin temelinde, eldeki bilgiye, yoruma, varsayımlara, kesinliğe, tutarlılığa ve kullanılan akıl yürütme süreçlerine dair soruların zorunlu ve önemli olduğu kabul edilmektedir.⁴ Sokrates'in Soru sorma üzerine kurulu olan bu tekniği, doğruluğundan emin olunsa bile bir bilginin sorgulandığında mantıksız olabileceğini ortaya çıkarmayı amaçlar.⁵

Düşünme becerileri, bireyin etkin bir şekilde katılımını sağlayan, kendi öğrenme sürecinde sorumluluk üstlenme yeteneğini geliştiren, öğrenmenin kalıcılığını destekleyen ve araştırma yöntemlerini öğrenme yeteneğini kazandıran temel yeteneklerdir.⁶ Temel düzey düşünme, genellikle dünya hakkında bilgi edinme ve temel kavramları anlama süreçlerini içerirken, üst bilişsel beceriler olarak adlandırılan üst düzey düşünme veya ikinci düzey düşünme, bireyin kendi bilgisini veya başkalarının bilgisini kullanma, analiz etme, sentezleme ve eleştirme yeteneklerini içermektedir. Bu beceriler, öğrenilen bilgiyi derinlemesine anlama,

²Leslie, 2015: 27.

³Şenşekerci ve Bilgin, 2008: 21.

⁴Şenşekerci ve Bilgin, 2008: 22.

⁵Başarer, 2017: 433.

⁶Tozduman Yaralı, 2020: 454.

bağlantılar kurma, eleştirel düşünme ve karmaşık sorunları çözme kapasitesini kapsar.⁷ Birey, yeni bir bilgiyi edindiği zaman, bu bilgiyi var olan bilgisiyle birleştirip yeniden düzenleyerek ve amacına ulaşmak ya da var olan durumla başa çıkmak için genişleterek üst düzey düşünme becerilerini kullanmış olur. Bu süreç, bireyin bilgiyi sadece yüzeyde değil, aynı zamanda derinlemesine anlamasını, bağlantılar kurmasını, eleştirel düşünce uygulamasını ve karmaşık sorunları çözme yeteneğini içerir. Üst düzey düşünme, bireyin neye inanacağına ve ne yapacağına karar verme sürecini içerir. Bu süreç, yeni fikirler oluşturma, yeni nesneler veya sanatsal ifadeler yaratma, tahmin yürütme ve rutin olmayan problemleri çözme gibi hedeflere ulaşma çabasını ve temel düzey düşünmeden farklı olarak, sadece sunulan bilgiyi zihne yerleştirmek değil, aynı zamanda zihindeki bilgiyi anlamlandırma ve yapılandırma çabasını içerir. Bu, bilgiyi sadece öğrenmekle kalmayıp, aynı zamanda derinlemesine anlamak, bağlam içinde değerlendirmek ve yaratıcı bir şekilde uygulamak anlamına gelir.

Eleştirel düşünme üst düzey düşünme becerilerinden biri ve bilgi çağında bireylerin bilgi kalabalığı içinde doğru kararlar vermelerini ve sağlıklı bir şekilde bilgiyi kullanmalarını sağlayan temel bir yetenektir. Tüm bireyler, özellikle de çocuklar, günümüzde hızla ulaşılan bilgiler arasında güvenilirliği ayırt etmek adına eleştirel bir değerlendirme becerisine sahip olmalıdır. Bilgiye erişim, internet ve diğer medya araçları sayesinde hızlı bir şekilde genişlemiş olsa da her bilgi kaynağının güvenilir ve doğru olmadığını anlamak önemlidir. Eleştirel düşünme becerileri, bireyin bilgiyi sorgulama, değerlendirme ve analiz etme yeteneğini içerir. Bu beceri, bilgiyi kaynağını kontrol etme, çelişkileri tespit etme, bağlamı anlama ve güvenilir kaynakları ayırt etme gibi unsurları kapsar. Çocukların bu eleştirel düşünme becerilerini geliştirmesi, bilgiye daha etkin ve bilinçli bir şekilde yaklaşabilmelerini ve buna bağlı olarak da doğru, güvenilir ve anlamlı bilgilerle donanmış bir şekilde büyümelerine yardımcı olur.

Felsefe ve Psikoloji gibi iki ana disiplinin inceleme konusu olan Eleştirel düşünme, bilgiyi kazanma, değerlendirme ve kullanma yetenekleri ve eğilimleri ile ilgilidir. Her iki disiplinde eleştirel düşünmeyi teşvik eder ve bireylerin daha iyi argümanlar geliştirmelerine, mantıksal hataları tanımalarına ve daha bilinçli kararlar vermelerine katkı sağlar. Eleştirel düşünme hem felsefe hem de psikoloji bağlamında bireylerin düşünsel yeteneklerini geliştirme ve daha derinlemesine anlayış elde etme amacıyla vazgeçilmez bir araç olarak kabul edilir.

⁷Kuhn, 1999: 16–26.

Günümüzde, bireylerin ve toplumların karşılaştığı pek çok sorunun çözümü, sahip oldukları düşünme becerileriyle doğrudan ilişkilidir. Bireylerin neyi düşünmeleri gerektiği, neye inanmaları gerektiği, nasıl kararlar almaları gerektiği, hangi eylemleri gerçekleştirmeleri gerektiği konularında eleştirel düşünme ve sorgulama yeteneğine sahip olmaları son derece önemlidir.

Eleştirel düşünmeyen, sorgulamayan ve düşünme becerilerini geliştirememiş bireyler, başkalarının otorite figürlerine bağımlı hale geldiklerinden kendi düşünme kapasitelerini kullanamayan bireyler haline gelir. Toplumsal sorunların ve karmaşık meselelerin üstesinden gelme yeteneklerini sınırlıdır. Eleştirel düşünce eksikliği, bireylerin dünya, toplum ve evren hakkında derin bir anlayış geliştirmelerini engelleyebilir.

1.3. Felsefi Sorular, Merak ve Eleştirel Düşünme İlişkisi

Felsefe, insanların varoluş, bilgi, değerler ve dünya hakkında anlam arayışlarını ele alan bir disiplindir. Felsefi düşünce, temel soruları sorgulama, temel kavramları analiz etme, argümanları değerlendirme ve genel olarak dünyayı daha derinlemesine anlama çabası içindedir. Bu disiplin, epistemoloji (bilgi teorisi), metafizik (varlık ve gerçeklik), etik (ahlaki değerler), estetik (güzellik ve sanat), mantık (akıl yürütme) gibi alt dalları içerir ve insan düşüncesinin geniş bir yelpazesini kapsar. Felsefe, insanların dünya ve kendileri hakkındaki temel sorulara yanıt aramalarına ve bu sorulara eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmalarına olanak tanır.

Felsefe, temelde hayret ve merak duygusu üzerinde şekillenmiş bir soru sorma etkinliğidir. Bildiklerimiz ve deneyimlediklerimiz hakkında soru sorma, sorgulama ve cevaplamaya çalışma deneyimi olarak baktığımızda⁸, felsefenin ilk ilkesi kendini bilmek düşünmeyi öğrenmek, hiçbir şey apaçık değilmiş gibi davranmak -merak etmek, “varlığın var olduğunu merak etmek” şeklinde sıralanabilir. Felsefi sorular hayatın anlamı, varoluş amacı, dünyayı anlama ve anlamlandırma gibi konularda olabileceği gibi, ideal toplum düzenini, dinin gerekliliğini, bilginin doğruluğunu tartışan sorular olarak ayrıca kategorize edilebilir. Bu anlamda bakıldığında sorulan her soruya tek ve net bir cevap bulmak amacı taşımanın aksine soru üzerine düşünerek farklı noktalar da eleştirel ve yaratıcı yorumlar yapılabilir.

Felsefe, düşünmeyi temel alan bir disiplindir. Felsefi düşünce, yalnızca bir konuyu dikkatli bir şekilde düşünmeyi değil, aynı zamanda bu düşünceyi geliştirmek ve yönlendirmek amacıyla üzerinde düşünmeyi içerir. Felsefe, düşünme sürecine derinlemesine bir bakış açısı getirir ve bu nedenle düşünen kişiye sorgulayıcı sorular sorma, gerekli ayrımları yapma,

⁸ Kökten, 2023: 1-33.

anlamalı bağlantılar kurma, karmaşık problemleri analiz etme, önermeleri ele alma ve kavramları değerlendirme yeteneği kazandırır.

Felsefe tarihi boyunca düşünürler tarafından birçok soru sorulmuş ve bu sorular üzerine birden fazla görüş inşa edilmiştir. Günümüzde hala cevap bulamadığımız soruların olması da aslında felsefenin güncel zihinsel bir etkinlik olduğunun göstergesidir.

Felsefi soruların özelliklerine baktığımızda, derinlik içermesi, evrensel olması, tartışmaya açık ve eleştirilebilir olması ve düşünmeye teşvik etmesi gibi nitelikler taşıması gerektiği söylenebilir. İnsanın varoluşuna dair temel meseleleri irdeleyerek, evrensel ve derin soruları ele almayı hedeflediğinden sorgulama süreci, felsefi düşünceyi teşvik eder ve bireyin dünya görüşünü, değerlerini ve inançlarını sorgulama fırsatı sunar.

Yaşamla ilgili çeşitli durumları anlamaya ve bu durumların temel nedenlerini ortaya koymaya yönelik bir süreçte felsefi sorular, yaşantılarımızın altında yatan nedenleri anlamak, düşünmek ve bu nedenler üzerinde derinlemesine farkındalık kazanmak amacını taşır. Felsefi açıdan bakıldığında, sorgulama, bireyin varoluşsal, ahlaki ve bilişsel durumlarını anlamaya yönelik bir çaba içerir.

Felsefi sorular zihni harekete geçirerek, merak duygusunu uyandırır ve düşünme pratikleri sayesinde eleştirel, yaratıcı ve esnek düşünme alanlarını geliştirir ve farklı bakış açılarını eleştirel bir şekilde değerlendirme pratiğini içerir. Bu yüzden bir yöntem olarak Çocuklarla Felsefe yapılırken sorulan soruların niteliği oldukça önemlidir.

Üst düzey düşünme becerileri için gerekli olan zihinsel kapasite yaşam boyu devam eden süreç içinde gelişir.⁹ Temelleri bebeklik döneminde atılmaya başlayan ve yaşam süresince geliştirilen eleştirel düşünme üst düzey düşünme becerilerinden biridir.

Çocukluktan yetişkinliğe kadar olan süreçte, bireyler çeşitli deneyimlerle karşılaşır ve bu deneyimler zihinsel kapasiteyi geliştirmeye katkıda bulunur. Eğitim, öğrenme, sosyal etkileşimler, problem çözme deneyimleri ve sürekli öğrenme süreçleri, zihinsel kapasitenin gelişimini destekler. Bu süreç, analitik düşünme, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, sentez yeteneği gibi üst düzey düşünme becerilerinin oluşumunu kapsar.

Yaşam boyu süren bu gelişim süreci, bireylerin çeşitli zihinsel becerilerini güçlendirmelerine ve farklı bağlamlarda karmaşık sorunları çözmelerine olanak tanır. Bu nedenle, üst düzey düşünme becerileri, bireyin yaşam boyu süren öğrenme ve deneyimleme süreci içinde şekillenir ve gelişir. Problem çözmek adına önce farklı yollar arayan çocuklar gelişimleri süresince daha gelişmiş yöntemler keşfederler. Bu gelişim sürecinde çocuklarda eleştirel düşünme becerisinin gelişimini desteklemek amacıyla farklı program ve

⁹Piaget, 1952.

yaklaşımların kullanıldığı çeşitli araştırmalar bulunmaktadır. Lipman (1985), oluşturduğu 'Çocuklar İçin Felsefe' (P4C) programı aracılığıyla, çocukların düşünme yeteneklerini geliştirmeyi hedefleyerek kavramları tartışma yöntemini benimsemiştir.

Çocuklarla felsefe yönteminde kullanılan sorular, hem uyaran ile bağlantıyı kurmayı kolaylaştırmalı hem de felsefi kavram üzerinde derinleşme sağlamalıdır. Bu açıdan bakıldığında oturumlarda kullanılan her soru felsefi olmamakla birlikte bizi kavrama veya probleme taşıyacak nitelikte sorular sorulması hedeflenmeli ve felsefi sorunun oturumun sonlarına doğru sorulmasına dikkat edilmelidir.

Soru sormak, karmaşık zihinsel bir işlemdir. Bu eylem hem soruyu soran kişinin hem de soruya cevap veren kişinin zihinsel süreçlerini içerir. Sorular, çocukların ve diğer insanların zihinlerini tarayarak iç gözü elde etmelerini sağlar. Günlük yaşantımızda karşılaştığımız sorular, genellikle eylemlerle doğrudan ilintilidir ve pratik yaşamın içinde organik bir şekilde yer alır. Soruların çoğu, soran kişinin belirli bir ihtiyacını dile getirir ve bu ihtiyaç, genellikle eylemlerle doğrudan ilişkilidir; bu nedenle sorular, bir eksikliği ifade eder ki bu eksiklik ya bir şeyi yapma gerekliliğiyle ya da bir eylemde beliren bir eksiklikle ilgilidir. Bu eksiklik, ya bir şeyi başarmak için yönlendiren bir dürtüdür ya da bir eylemin gerçekleştirilmesinde ortaya çıkar.

Günlük yaşantımızdaki sorular, pratik ihtiyaçlarımızın ve eylemlerimizin bir yansıması olarak öne çıkar. Bu sorular, genellikle bir eksikliği giderme, bir şeyi yapma veya bir eylemi gerçekleştirme amacı taşır, bu da pratik yaşamın günlük zorluklarına karşı etkili bir çözüm arayışının bir parçasıdır.

Günlük eylem ve sorulardan ayrılıp felsefi sorulara geldiğimizde ise, Felsefi sorular genellikle pratik yaşantının ötesine uzanan ve varoluşsal derinliklere yönelen soruları içerir. Bu soruların çoğu, varlığımızı idame etme veya günlük yaşantımızı düzenleme amacı gütmeyen, daha soyut ve evrensel konulara odaklanan niteliktedir. Bu tür sorular, yaşamsal ihtiyaçlarımızı karşılama veya günlük işleyişimizi düzenleme bağlamında doğrudan bir etkiyle ilişkilendirilemez.

Felsefi sorular, genellikle metafizik, etik, epistemoloji gibi disiplinlere odaklanır ve insan varlığının temel nitelikleri, bilgi doğası, etik değerler veya evrenin temel yapısı gibi konuları keşfeder. Bu sorular, genellikle soyut ve evrensel kavramlar etrafında döner ve pratik yaşamın günlük zorluklarından ziyade, daha geniş bir düşünsel çerçeve içinde değerlendirilir.

Bu tür felsefi sorular, insanın varoluşsal durumunu, bilgiye ulaşma yollarını veya ahlaki değerleri anlama çabasını içerir. Ancak, bu soruların doğrudan bir pratik amacı yerine, düşünsel keşif ve anlam arayışı doğrultusunda ortaya çıktığı söylenebilir. Bu nedenle, felsefi

sorular genellikle yaşamı sürdürme veya günlük işleyişle ilgili doğrudan bir etkileşim içinde değil, daha derin bir düşünsel anlayış geliştirme amacını taşır.

Felsefi soruların doğuşunu incelediğimizde, bu soruların kökenlerinin eylemlerden bağımsız olduğunu gözlemleyebiliriz. Birçok insan için, günlük eylemler ve yaşamsal ihtiyaçlar, bir felsefi soruyu doğurmada etkili olmayabilir. Bu durumu anlamak için, felsefi soruların genellikle soyut düşünce ve evrensel konular etrafında şekillendiğini göz önünde bulundurmak önemlidir.

Felsefi sorular, insanın varoluşsal durumu, bilgi, ahlak, evrenin temel yapısı gibi soyut ve evrensel konulara yönelik düşünsel çabaların bir ürünüdür. Bu sorular, genellikle günlük eylemlerden ve yaşamsal ihtiyaçlardan ziyade daha geniş bir düşünsel çerçeve içinde gelişir. Bu bağlamda, felsefi soruların kökeni, insanın düşünsel kapasitesini genişletme ve evrensel gerçeklikle ilgili daha derinlemesine bir anlayış geliştirme çabasına dayanır.

Eylemler, genellikle pratik ve somut hedeflere yönelik olduğundan, birçok insan için felsefi soruları doğurmak konusunda doğrudan bir itici güç olmayabilir. Felsefi sorular, genellikle düşünsel derinlik, anlam arayışı ve evrensel konulara dair derinlemesine bir merakın ürünüdür. Bu nedenle, felsefi soruların ortaya çıkışı, eylemlerden ziyade düşünsel ve evrensel konulara olan ilginin bir sonucudur.¹⁰

Eleştirel düşünme eğitiminin çocuklara küçük yaşlardan itibaren verilmesi gerektiğini söyleyen Lipman, eleştirel düşünceyi şu şekilde tanımlar: “Eleştirel düşünme, sağlam yargıyı kolaylaştıran ustalıklı, güvenilir düşünmedir, çünkü kriterlere dayanır, kendini doğrulamadır ve bağlama duyarlıdır.” Bu tanıma baktığımızda sağlam yargılar üretebilme kapasitesi ile eleştirel düşünmenin bağlantılı olduğunu ve bu yargıların ifade edilmesi noktasında kullanılan gerekçe yöntem ve tanımların farklı olacağı açıktır. Eleştirel düşünmenin üç koşulunu da sadece felsefe sağlamaktadır.¹¹

Merak, bireylerin çevrelerindeki dünya hakkında daha derinlemesine anlama arzusunu ifade eder. Bilgi edinme ve anlama süreci merak ile başlarken, aynı zamanda eleştirel düşünce becerilerinin gelişimine de katkıda bulunur. Bu bağlamda, merakın eleştirel düşünce üzerindeki etkilerini anlamak, bireylerin düşünsel kapasitelerini nasıl şekillendirdiğini kavramak açısından önemlidir.

Merak, ilk olarak bireyin çevresindeki bilinmeyenleri keşfetme arzusunu ortaya koyar. Bu keşif süreci, doğal olarak bireyin sorular sormasını, bilgi toplamasını ve çeşitli kaynaklardan öğrenme çabası içinde olmasını tetikler. Bu noktada, merak sadece bir sorunun

¹⁰ Uygur, 2012: 23.

¹¹ Petek Boyacı vd., 2018: 148.

cevabını bulma isteği değil, aynı zamanda soruların doğru bir şekilde yönlendirilmesini ve çeşitli kaynaklardan bilgi toplama sürecini içerir.

Eleştirel düşünce, bu aşamada devreye girer. Merak, bireyin elde ettiği bilgileri değerlendirme, analiz etme ve farklı perspektiflerden bakma yeteneğini harekete geçirir. Eleştirel düşünce, sadece bilgi toplama aşamasında değil, aynı zamanda bu bilgileri değerlendirme ve çeşitli bağlamlarda anlama sürecinde de rol oynar. Birey, eleştirel düşünce becerilerini kullanarak bilgileri objektif bir şekilde değerlendirir, çelişkileri tanır ve doğru çıkarımlar yapma yeteneğini geliştirir.

Ayrıca, merakın eleştirel düşünceye etkisi, farklı bakış açılarına açıklığı içerir. Merak duyan birey, olayları veya konuları sadece kendi bakış açısından değil, aynı zamanda çeşitli perspektiflerden de anlamaya çalışır. Bu, eleştirel düşünceyi zenginleştirir ve bireye konuları çok yönlü bir şekilde değerlendirme yeteneği kazandırır.

Merakın eleştirel düşünce üzerindeki etkileri, bireyin bilgi edinme sürecini başlatmasından, bilgileri değerlendirme ve anlama sürecine kadar geniş bir yelpazede hissedilir. Merak, bireyin düşünsel kapasitesini geliştiren ve eleştirel düşünce becerilerini şekillendiren önemli bir motivasyon kaynağıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOCUKLAR VE FİLOZOFLARIN DÜŞÜNCE SİSTEMLERİ

Çocukluk, insan yaşamının başlangıcı olarak kabul edilir ve bu dönemde birey, dünyayla ilk temasını kurmaya başlar. İnsan zihninin gelişiminde temel bir evre olan çocukluk, aynı zamanda felsefi düşüncenin filizlendiği bir dönem olarak da değerlendirilebilir. Bu dönemde, bireyin düşünce süreçleri şekillenmeye başlar ve temel felsefi soruların sorulmaya başladığı noktada, bilgi, varlık, amaçlar ve neden-sonuç ilişkileri gibi temel kavramlar ele alınmaya başlar.¹²

Düşünce ve merak, bireyin bilişsel süreçlerinin temel unsurlarını oluşturan kavramlardır ve birbirleriyle derinlemesine bağlantılıdır. Düşünce, bireyin zihinsel kapasitesini kullanarak bilgiyi analiz etme, sentezleme ve yorumlama sürecidir. Bu süreç, bilgiyi anlama, ilişkilendirme ve yeni bağlantılar kurma yeteneğini içerir. Öte yandan, merak, bireyin bilgi eksikliklerini giderme arzusunu ifade eden bir motivasyon durumudur ve genellikle keşfetme ve öğrenme isteğiyle ilişkilidir.

Düşünce ve merak arasındaki bu temel bağlantı, bireyin düşünsel süreçlerini yönlendirir ve merak duygusu düşünsel süreçleri başlatan bir uyarıcı olarak algılanır. Merakın yönlendirdiği bilgi arayışı ile birey, merakını gidermek için düşünce süreçlerini kullanarak problem çözme, analiz yapma ve sentezleme becerilerini devreye sokar. Bu bağlamda, düşünce ve merak arasındaki etkileşim, bireyin bilişsel yeteneklerini geliştirme ve bilgi edinme sürecini destekleyen bir döngü oluşturur.

Merak ve düşünce ilişkisi felsefe tarihinde sıklıkla ele alınan bir konudur. Filozoflar, insan zihninin doğasını, bilgi edinme süreçlerini ve bilgi arayışının temel yapılarını anlamaya çalışmışlardır.

Aristoteles, düşünce ve merak arasındaki bağlantıyı epistemoloji bağlamda ele alırken, Sokrates merakın bilgelik yolundaki temel bir itici güç olduğuna inanmıştır.

Descartes, düşünceyi “Cogito, ergo sum” ifadesiyle merakın bir sonucu olarak görmüştür. Düşüncenin ve merakın, insanın gerçekliği anlama sürecinde temel rol oynadığına inanmıştır.

¹² Çiçek, 2017: 52

Immanuel Kant ise düşünce ve merak arasındaki ilişkiyi aklın kullanımı ile bağlantılı olarak ele almıştır. Ona göre, aklın kullanımı, merakın tatmin edilmesi ve düşünce süreçlerinin başlatılmasıyla ilişkilidir.

Felsefe tarihinde her filozof insan zihninin doğasını anlamaya yönelik çeşitli açıklamalar yapmış ve genel hatlarıyla merak kavramını düşünce ve bilginin temeline yerleştirmiştir.

Merak, sorgulama, yaratıcılık ve duyarlılık noktalarından bakıldığında filozoflarla benzer özellik gösteren bir grup insan vardır: Çocuklar. Felsefi düşünce, çocukluk döneminde temel bir başlangıç noktası bulabilir çünkü çocuklar, çevrelerindeki dünyayı anlamaya ve açıklamaya yönelik temel sorular sormaya başlarlar. Bilgi arayışı, çocuğun çevresini keşfetme arzusunu yansıtır ve bu, varlıkla, neden-sonuç ilişkileriyle ve amaçlarla ilgili temel felsefi konuları içerir.¹³

Felsefe, temelde dünyayı anlamaya, sorgulamaya ve eleştirmeye yönelik bir çaba içerir. Bu çabanın temel dinamiği ise merak ve hayret etme yeteneğidir. Çocukluk dönemi, bu temel özelliklere sahip olma potansiyeli taşıyan bir evredir. Doğuştan gelen merak duygusuyla onlar da tıpkı filozoflar gibi dünyayı anlamaya yönelirler. Yeni nesneler, olaylar veya kavramlarla karşılaştıklarında, zihinsel olarak bu deneyimleri anlamlandırmaya çalışırlar. Merakları, öğrenme sürecini başlatan bir itici güç olarak hizmet eder ve çocukları çevrelerindeki dünya hakkında daha fazla bilgi edinmeye teşvik eder.

Düşünce süreçleri, çocukların merak ettikleri konuları anlama, sorgulama ve çözümleme yeteneklerini içerir. Örneğin, çocuklar neden-sonuç ilişkilerini keşfeder, farklı seçenekleri değerlendirir ve problem çözme becerilerini geliştirirler. Bu düşünsel süreçler, çocukların merak ettikleri konuları daha derinlemesine keşfetmelerine ve anlamalarına olanak tanır.

Çocukluk döneminde birey, kendi varlığını ve çevresini anlamaya çalışırken, bilgiyi nasıl elde edeceği, varlık ve neden-sonuç ilişkileri hakkındaki temel sorulara cevap arar. Bu, felsefi düşünceyi şekillendiren temel unsurları içerir çünkü birey, dünyayı sorgulama ve anlama çabası içinde temel felsefi kavramlara doğru yönelir.

Felsefi düşünce, çocukluk döneminde başlamakla birlikte, yaşam boyu devam eden bir gelişim süreci olarak da ele alınabilir. Çocukluk dönemi, bireyin düşünsel temellerini atmaya yönelik bir başlangıç noktasıdır ve bu temeller, zaman içinde deneyimler ve öğrenmelerle

¹³Çiçek, 2017: 52

şekillenir. Dolayısıyla, çocukluk dönemi, felsefi düşüncenin filizlendiği, temel kavramların keşfedilmeye başlandığı bir evre olarak görülebilir.

2.1. Çocukların Merak ve Eleştirel Düşünme Gelişimi

İnsan varlığının gelişim sürecinde, düşünme eylemi köklerini çocukluk döneminde atmaya başlar. Bu süreç, geniş bir etkileşim ağı içinde gelişir. Bu etkileşimler, çocuğun doğduğu kültürel etkileşime girmesi ve aynı zamanda farklı kültürlerden de ilham almasıyla gerçekleşir. Çocuk, kendisine özgü bir düşünme dünyası oluşturarak kendi varlığını inşa eder. Bu süreç, çocuğun bilinç kazanmasıyla başlar ve ardından varoluşsal bir çaba ve yönelimle hız kazanır. Çocuk, içinde doğduğu kültürün özellikleri ve değerleriyle etkileşim halindedir ve bu etkileşimler, onun düşünme süreçlerini şekillendirir. Aynı zamanda, farklı kültürlerden gelen etkiler, çocuğun düşünme dünyasını zenginleştirir ve onun kendi varlığını anlamlandırma yolculuğuna katkıda bulunur.

Çocuklarda düşünme süreci, daha sesli ve etkileşimli bir dinamizmle işler. Bu dinamizmin temel kaynağı meraktır. Çünkü çocuk, ancak bu şekilde insan dünyasında kendisine bir yer açabilir.¹⁴

Çocuklar okula başladıklarında, düşünmek, analiz etmek veya eleştirel yaklaşmak yerine pasif bir öğrenme modeliyle sorulara doğru cevap vermek amacı taşımaya başlarlar. Dewey, entelektüel eğitimin temel sorunun, çocuğun gündelik merakının ve fikirlerinin yetersiz düzeyde dönüştürülmesi sorunu olduğunu söyler ve bu durumun çocuğun dikkatini çekerken veya araştırma yaparken ortaya çıkan merakının ve düşüncelerinin etkili bir şekilde geliştirilememesi anlamına geldiğinden bahseder. Çocuklar, en etkili şekilde öğrenmeyi ilgi duydukları alanlarda deneyimleyerek elde ederler. Bu nedenle, çocukların merak ve ilgi duydukları alanları belirlemek önemlidir, çünkü bu alanlar onların öğrenme süreçlerini en etkili şekilde yönlendirir. Ayrıca, çocuklara eleştirel düşünmeyi destekleyen bir çevre sunmak da önemlidir. Bu çevre, çocukların düşündüklerini ifade etmelerine, fikirleriyle etkileşimde bulunmalarına ve çeşitli bakış açılarına maruz kalmalarına olanak tanır, böylece eleştirel düşünme becerilerini geliştirebilirler.

Çocukların düşünme süreçleri, yetişkinlerinkinden farklı bir özellik taşır ve daha açık, etkileşimli bir şekilde işler. Çocuklar dünyayı keşfetme arzusuyla doludur ve merak, bu keşif sürecinin temel itici gücüdür. Merak, çocukların sorular sormasına, çevresini incelemesine ve çevresiyle etkileşimde bulunmasına neden olur. Çocuğun kendisini dünya içinde konumlandırmasına yardımcı olan merak, öğrenme ve büyüme sürecinin ayrılmaz bir

¹⁴Temiz ve Bayraktar, 2023: 6.

parçasıdır. Çocuklar, merakları sayesinde dünyayı anlama ve kendi kimliklerini oluşturma yolunda adım atarlar. Bu nedenle, merak, çocukların düşünsel gelişiminde temel bir rol oynar ve onlara sosyal hayatta yer bulma ve anlama sürecinde önemli bir araç sağlar.

Merak ve eleştirel düşünme gelişimi açısından bakıldığında çocuklarla felsefe etkinlikleri yapmak geliştiricidir. Eğitim süreci çocukların tüm yaşamlarını ve akademik başarılarını da etkilemektedir. Okul öncesi yaşlar merak ve hayal gücünün en aktif olduğu zamanlar olduğundan felsefi düşünce sisteminin geliştirilmesi, çocukları düşünmeye, keşfetmeye ve soru sormaya yöneltecek şekilde tasarlanması onların merak etme, soru sorma ve fikir üretme isteklerinin ortaya çıkmasına yardımcı olur.¹⁵

Wadsworth ve Williams Howe ifadelerine göre Eleştirel düşünme, bireyin görüşlerini özgürce ifade edebildiği güven veren ortamlarda oluşur.¹⁶ Dolayısıyla düşünceyi açığa çıkarma süreci, sorular, konular ve problemler aracılığıyla çocuğun fikirlerini dile getirme sürecini içerir. Çocukların düşünme becerilerini desteklemek için düşünce haritaları kullanmak, çocukların resimlerini kullanarak düşüncelerini belgelemek ve görsel araçlarla anlamını görsel hale getirmek etkili yöntemlerden sayılabilir. Bu şekilde, öğrencilerin düşünce süreçleri daha somut ve anlaşılır bir şekilde ortaya konabilir, böylece eğitimciler öğrencilerin düşünsel gelişimini daha etkili bir şekilde destekleyebilirler.

Eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesinde, yetişkinler tarafından çocuklara yapılan açıklamaların büyük bir önemi vardır. Bu açıklamalar, çocuklara mantıklı düşünme, bilgiyi sorgulama, çeşitli perspektifleri değerlendirme, analitik becerileri kullanma ve eleştirel bir yaklaşım geliştirme konularında rehberlik sağlar. Yetişkinlerin çocuklara yönlendirici ve düşündürücü açıklamalarda bulunması, onların düşünme süreçlerini etkili bir şekilde yönlendirmelerine yardımcı olur ve eleştirel düşünce kapasitelerini artırır. Bu şekilde, çocuklar, düşünme becerilerini güçlendirecekleri ve daha karmaşık düşünsel görevleri yerine getirebilecekleri bir temel oluşturabilirler.

2.2. Felsefi Soruların Çocukların Düşünsel Gelişimine Etkileri

Düşünmeyi geliştirmeye yönelik bir çok çalışma yapılmış ve bu çalışmalarda en kapsamlı düşünsel gelişim tanımı Lipman tarafından yapılmıştır.¹⁷ Bu tanıma göre; düşünme becerileri, özel yeteneklerden genel yeteneklere, mantıksal akıl yürütme kabiliyetinden benzerlikleri algılama yeteneğine, bir konuyu tüm detaylarıyla analiz edebilme yeteneğinden

¹⁵Sormaz Ögüt, 2019: 66.

¹⁶Tozduman Yaralı, 2020: 454-479

¹⁷Tok ve Sevinç, 2010: 67-82

rastgele kelimelerin veya düşüncelerin birleşerek bütünlük oluşturma yeteneğine, bir sürecin nasıl oluşacağına dair tahmin yapabilme becerisinden tek yönlü ve benzer durumları ayırt edebilme yeteneğine, olağanüstü ve benzersiz özellikleri belirlemeden geçerli kanıtlar ve ikna edici nedenler sunmadan düşünceleri ve kavramları oluşturmaya kolaylaştırma yeteneğine kadar çeşitli yönleri içerir. Ayrıca, alternatif olasılıkları keşfetme gücünden sistemli ve genel hayalleri keşfetmeye, problem çözme kapasitesinden problemlerle karşılaşıldığında bu engelleri aşabilme kapasitesine, değerlendirme becerisinden yeniden değerlendirme kriteri oluşturma yeteneğine kadar uzanır. Bu düşünme becerileri, kişiden kişiye farklılık gösterir çünkü her bireyin zekâ işlevleri farklıdır ve bu nedenle düşünme becerileri de farklı şekillerde ortaya çıkar. Bu durum, her bir insanın özgün yeteneklere sahip olduğunu ve bu yeteneklere göre düşünme becerilerinin şekillendiğini vurgular.

Düşünme becerilerini geliştirmek, bireyin kavramsal anlayışını derinleştirmek, problem çözme yeteneklerini artırmak ve eleştirel düşünce kapasitesini geliştirmek açısından önemli bir hedef olarak kabul edilir. Eğitim anlayışları da bu temel hedeflere yönelik olarak şekillenir ve çeşitli öğretim stratejileri, metotlar ve öğrenme ortamları bu amaçları desteklemeye odaklanır. Bunu amaç edinen birçok eğitim yaklaşımı vardır. Eleştirel düşünce becerilerini destekleyen yöntemler, öğrencilere bilgiyi sorgulama, farklı bakış açılarını değerlendirme ve mantıklı sonuçlara ulaşma konusunda yetenek kazandırmayı amaçlar. Aynı zamanda bu yöntemler problem çözme becerilerini geliştirmeye yönelik öğrencilere karmaşık sorunları analiz etme, alternatif çözüm yollarını bulma ve seçme konularında pratik yapma fırsatları sağlar. Bu sayede öğrencilerin gerçek dünya problemleriyle başa çıkma yeteneklerini güçlenirken yaratıcı düşünme becerileri de aynı ölçüde beslenir.

Düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik eğitim anlayışları, öğrencilere eleştirel düşünme, problem çözme ve yaratıcı düşünme konularında yetkinlik kazandırmayı hedefler. Bu bağlamda, çeşitli öğretim stratejileri ve öğrenme yöntemleri kullanılarak, bireylerin düşünsel kapasitelerini güçlendirmeye odaklanan eğitim programları geliştirilmektedir.

Bu noktada düşünme temelli sorgulama, düşünme becerilerini geliştirmek amacıyla kullanılan etkili bir eğitim yöntemidir.¹⁸ Bu yöntem, öğrencilere sadece bilgiyi ezberleme değil, aynı zamanda bilgiyi eleştirel bir bakış açısıyla sorgulama, çözümleme ve değerlendirme becerilerini geliştirme fırsatı sunar. Felsefi sorular kullanarak çocukların düşünsel gelişimlerini desteklerken aynı zamanda yukarıda bahsedilen birçok kazanımı da edinmesine fırsat yaratmış oluruz. Öğrencilerin sorular sorarak başlaması ve bu soruların genellikle basit cevaplar yerine derinlemesine düşünmeyi gerektiren sorular olması onların

¹⁸ Tok ve Sevinç, 2010: 67-82

mevcut bilgilerini kullanarak kavramları anlamalarını ve kendi görüşlerini oluşturmalarını teşvik eder. Aynı zamanda öğrenciler arasında etkileşimi arttırması sebebiyle birbirleriyle fikir alışverişinde bulunmalarına ve farklı bakış açılarıyla tanışmalarına olanak tanır. Bu da öğrencilerin düşünce zenginliğini artırabilir.

Bu yöntemin uygulanmasıyla birlikte, çocuklar bir konuyu daha derinlemesine anlama ve eleştirel düşünce becerilerini geliştirme, soru sorma ve merak etme, eleştirel düşünce süreçlerini kullanarak bilgileri değerlendirme ve mantıklı sonuçlara ulaşma yeteneği ve farklı bakış açılarını görmek, mantıklı sonuçlara varma eğilimlerinin artması gibi birçok kazanım elde ederler.¹⁹

Çocuklar, yüzyıllardır yetişkin filozofların düşünmesine yardım etmiştir.²⁰ Çocuklar, dünyayı deneyimleme ve anlama süreçlerinde sahip oldukları saf bakış açısı ile ilk kez karşılaştıkları olayları, nesneleri ve kavramları anlamlandırmaya çalışırken, temel düşünce yeteneklerini kullanırlar. Bu saf düşünce, filozofların arayışlarında orijinal ve özgün perspektifler geliştirmelerine katkıda bulunabilir. Dünyayı keşfetme isteğiyle dolu olan çocuk sıkça sorular sorar. Bu sorular, temel ontolojik ve epistemolojik sorulara benzerlik gösterir. Filozoflar da aynı şekilde, temel varlık ve bilgi sorularına cevap ararlar.

Çocukların doğuştan gelen merakı, filozofların da bu temel sorulara daha derinlemesine eğilmelerine ilham kaynağı olabilir. Çocuklar felsefe yaparken, felsefi sorulara cevap ararken doğal meraklarını kullanırlar. Dolayısıyla bu etkinlik onların kendi cevaplarını bulmaları ve kendilerini ifade etmeleri yönünde oldukça geliştiren bir yöntemdir. Çocuğun merkezde olduğu felsefi soruşturmalar çocukların düşünsel gelişim alanlarında büyük gelişmelere sebep olmaktadır. Çocukla felsefe yapmak sadece kafa karışıklığı yaratan kavramsal bir sorun üzerinde düşünmek ve bu kafa karışıklığını ortadan kaldırmayı denemektir.²¹ Çocuklarla felsefe yapmak, genellikle anlaşılması zor olan soyut kavramları ele almayı içerir ve bu kavramsal karmaşayı çözme çabasını ifade eder. Bu aktivite, çocukların düşünsel kapasitelerini geliştirmeyi ve mantıklı düşünme becerilerini kullanabilmelerini amaçlar.

Felsefi düşünce, çocukların bilişsel, dil ve etik becerilerini geliştirmelerine, eleştirel düşünme yeteneklerini kazanmalarına, bağımsız düşünce kapasitelerini artırmalarına ve kültürel farkındalık geliştirmelerine dair birçok olanak sağlar. Çocuklara eleştirel düşünme becerileri kazandırabilir. Felsefi sorular ve tartışmalar, çocukların olayları, kavramları ve durumları daha derinlemesine değerlendirmelerine olanak tanır. Bu süreç, çocukların analitik

¹⁹Fisher, 2005.

²⁰Mori, 2021: 9

²¹Matthews, 2023: 101.

düşünme yeteneklerini geliştirerek, çeşitli perspektifleri değerlendirmelerine katkıda bulunabilir.

Soru sorma konusunda oldukça yetenekli olan çocukların kendi başlarına sorabilecekleri ve cevap bulmak istedikleri birçok soru vardır. Örneğin, “Dünyayı kim icat etti? Ölümden sonra ne var? İnsanlar olmasa ne olurdu? Gökyüzü nasıl oluştu?” Bu ve benzeri sorular felsefi içerikli sorulardır. Bu soruları grup halinde birlikte düşündükleri zaman çıkarımların çok sayıda olması oldukça farklı bir etki yaratacaktır.

Başkalarıyla beraber bir keşif alanında konuşmayı ve düşünmeyi deneyimleyince bir toplu aklın varlığı keşfedilir.²² Bu tür bir etkileşim, farklı bakış açıları, deneyimler ve bilgi birikimlerini bir araya getirerek daha zengin ve derinlemesine düşünmeye olanak tanır. Grup içindeki bireylerin farklı geçmişlere, becerilere ve bakış açılarına sahip olması, düşünce süreçlerini zenginleştirir. Farklı deneyimlerden gelen bilgilerin birleştirilmesi, daha kapsamlı ve çok yönlü bir bakış açısını ortaya çıkarabilir. Grup içinde yapılan tartışmalar, bireylerin kendi sınırlarının ötesine geçmelerine ve daha bilinçli kararlar alabilmelerine yardımcı olacağından ortak düşünce süreci, karar alma sürecini iyileştirerek daha bilgili ve dengeli sonuçlara yol açar. Ortak bir keşif süreci, grup üyeleri arasında güçlü toplumsal bağların oluşmasına katkıda bulunur ve ortak bir hedef etrafında bir araya gelen bireyler, birbirleriyle daha iyi iletişim kurar. Bir diyalog felsefi nitelik taşıdığında konuşan kişi hızlıca cevap vermekten ziyade düşünce çukuruna düşecektir. Bu nedenle felsefi sohbeti başlatan konuşmanın ilk adımı açık bir soruyla atılmalıdır.

Fisher, çocuklarla felsefe programının çocuklarda geliştirdiği becerileri; kavramları yapılandırma, sorgulama, akıl yürütme, yorumlama, anlam çıkarma ve anlamlar arası ilişki kurma olarak sıralamıştır.²³ Çocukların bu düşünme becerilerini geliştiren özellikler, merak duygusu, analitik düşünme yeteneği, bilişsel olgunluk, açık fikirli olma, sistematik düşünme, gerçeği arama isteği ve özgüvenidir. Bu nitelikler, çocukların felsefi düşünme sürecine aktif ve etkin bir şekilde katılmasını sağlar.

2.3. Çocuklar için Felsefe Yaklaşımları

2.3.1. Matthew Lipman Metodu

Dewey'in düşünce süreçlerini ve eleştirel düşünme becerilerini vurgulayan felsefesi, eğitimde önemli bir etki bırakmış ve “Nasıl Düşünürüz?” kitabıyla düşünme eğitimiye yönelik temelleri atmıştır. 1953'te “Çocuk Felsefesi” tanımını literatüre kazandıran Fransız felsefeci

²²Mori, 2021: 10

²³Petek Boyacı vd., 2018: 145-173.

Karl Jaspers, çocukların düşünce dünyasını ve onların özgün bakış açılarını değerlendirmenin önemini vurgulamıştır.

Dewey'in düşünce anlayışını izleyen ve aynı zamanda Jaspers'ın çocuk felsefesi tanımına dayanan bir bakış açısını benimseyen Amerikalı filozof Matthew Lipman (1922-2010) 1960'lı yıllarda *Philosophy for Children* (Çocuklar için Felsefe) ve *Education for Thinking* (Düşünme için Eğitim) adlı kitapları yayımlayarak düşünme eğitimine ilişkin yeni bir çalışma alanı yaratır.

Lipman'ın bu yaklaşımı, son yıllarda hızla artan bir ilgi görmektedir. Bu yaklaşım, çocukların düşünme becerilerini geliştirmeyi amaçlayan bir felsefi diyalog sürecini içerir.

Çocuklar için felsefe yönteminin temellerini atan Lipman, bu yöntemi geliştirirken John Dewey'in eğitim felsefesinden etkilenmiştir. 1970'lerde Ann Sharp ile birlikte Amerika'da Montclair Üniversitesi'nde "Çocuklar için Felsefe İlerleme Enstitüsü (IAPC)" kurarak yöntemin geliştirmek istemişlerdir. 1985 yılında, çocukların felsefi düşünceyle tanışmasını teşvik etmek ve uluslararası düzeyde felsefi konferansların düzenlenmesini denetlemek amacıyla "Uluslararası Çocuklarla Felsefi Sorgulama Konseyi (ICPIC)" kurulmuştur. Bu konsey, çocuklara felsefi düşünce becerilerini kazandırmak ve onları eleştirel düşünmeye teşvik etmek amacıyla çalışan "Felsefe Çocuklar İçin" (P4wC) programını desteklemektedir. ICPIC'nin kuruluşuyla birlikte, P4wC programı dünya genelinde etkileyici bir yaygınlık kazanmış ve 60 farklı ülkede uygulanmaya başlamıştır. Bu program, çocukların kendi düşüncelerini ifade etme becerilerini geliştirmelerine, çeşitli perspektifleri anlamalarına ve toplumsal konuları daha derinlemesine sorgulamalarına olanak tanıyan interaktif felsefi etkinlikleri içermektedir. Sınıfın öğrencilerin fikir alışverişinde bulunduğu bir "araştırma topluluğu" haline gelmesini desteklemesi ve öğrencilerin açık ve saygılı bir ortamda düşüncelerini paylaşmalarını teşvik etmesi IAPC'nin Çocuklar için Felsefe yaklaşımının öğretmenler arasında öne çıkan çekici özelliklerinden olmuştur. ICPIC'nin rolü, uluslararası düzeyde çocuklar arasında felsefi düşüncenin yayılmasını koordine etmek ve bu alandaki konferansları düzenleyerek kalite kontrolünü sağlamaktır. Bu sayede, çocuklar küresel düzeyde felsefi düşünceye erişebilir hale gelmiş ve kendi düşünsel kapasitelerini daha geniş bir açıdan değerlendirme imkanına kavuşmuşlardır.

Matthew Lipman'ın liderliğinde başlayan çocuklar için felsefe, daha sonra Edward Glaser, Carl Boodman, Allan Root, Robert Root, Edward Anglo, John McPack, Hardy Siegel, Catherine McCall ve Richard Paul gibi bir dizi araştırmacı tarafından yapılan çalışmalarla geliştirilmiştir.²⁴ Çocuklara felsefe öğretmeyi bütünsel bir amaç olarak benimsemeyen bu

²⁴Petek Boyacı vd., 2018: 145-173.

yöntem; bunun yerine, çocukları felsefi düşünce, soru sorma, soruşturma ve eleştiri yapma süreçleriyle tanıştırmayı hedefler. Aynı zamanda, öğrencilerde sorumluluk bilinci oluşturmaya amaçlar.

Bu program çocukların düşünceli, esnek ve mantıklı bireyler olarak gelişimini amaçlayarak tasarlandığından, düzenli ve etkili bir şekilde uygulandığında, sadece öğrencilerin eğitimsel başarılarını değil, aynı zamanda toplumsal yaşamlarını da olumlu yönde etkileyecektir.

Lipman'a göre, çocuklar için felsefi yaklaşımın amaçları arasında yaratıcı düşünce, eleştirel düşünme, etik değerler, etik değerlerin öğretilmesi, sanat değeri öğretimi bulunmaktadır.

Geleneksel eğitim-öğretim yöntemleri, içeriklerin ezberlenmesi, hafızaya alma ve hafızanın büyük ölçüde doldurulması üzerine odaklanmaktadır. Bu nedenle, bu yöntemler çocuklara daha az değerli ve yüzeysel bir düşünce becerisi kazandırmaktadır. Kavramsallaştırma, anlamsal analiz etme, mantık yürütme gibi becerileri kazandıracak yöntemler kullanmak,

Çocuklarda eleştirel düşünmenin geliştirilmesi yöntemi olarak kullanılan Çocuklar için felsefe yaklaşımı, felsefi diyalog yoluyla iş birliğine dayalı bir ortamda bir grubun fikirlerini ifade etmesi ve bakış açılarının zenginleşmesi temelinde kullanılan bir yöntemdir. Lipman bu yaklaşımla temel olarak, kişilere geleneksel yöntemlerle felsefi bilgi aktarmak yerine eleştirel düşünme sistemini geliştirmeyi amaç edinmiştir. Düşünme etkinliği herkesin yapabileceği bir görev olarak düşünülmüş ve çocukların kendi problemlerini çözebilecekleri fırsatlar yaratılması sağlanmıştır.

Montclair Üniversitesi'nde Lipman tarafından kurulan enstitü, Çocuklar için Felsefenin küresel çapta yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu yayılma, öğretmenleri, kuruluşları ve çeşitli projeleri de beraberinde getirmiştir.

Lipman, metodolojisinde, sınıf içi felsefi sorgulama topluluklarında gerçekleştirilecek sorgulamaların ilk sorusunun katılımcılar tarafından belirlenmesini önermektedir. Sınıf içi sorgulama topluluklarının etkili bir şekilde ilerleyebilmesi için demokratik bir düzenin benimsenmesi önemlidir. Bu düzen, öğretmenlerin topluluğun bir parçası olarak yer almalarını ve öğrencilere özgürce bir konu hakkında sorgulama yapma imkânı tanımalarını içermektedir. Bu çerçevede, öğrencilerin düşünsel katkılarına değer verilir ve sınıf içinde eşit bir katılım ortamı oluşturulur. Öğretmenlerin topluluğun bir üyesi olarak yer alması, sınıf içi sorgulama süreçlerinin yönetiminde liderlik yapmalarına olanak tanırken, aynı zamanda öğrencilerle etkileşim içinde olmalarını ve onların düşünsel gelişimlerini desteklemelerini

sağlar. Öğretmenlerin rehberlik ettiği ancak öğrencilerin de aktif katılım gösterdiği bir ortam, demokratik değerleri yansıtarak sorgulama süreçlerinin daha zengin ve etkili olmasını mümkün kılar.

Lipman'ın "Harry Stottlemeier's Discovery" (1974) adlı kitabı, sınıf içi felsefi sorgulama toplulukları için önemli bir kaynaktır. Bu eserde, felsefi düşünmenin mantıksal önermeleri açısından örnekler net bir şekilde sunulmaktadır. Lipman, öğrencilere felsefi konuları ele alarak düşünme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmak amacıyla bu kitabında, karakterler aracılığıyla felsefi konuları işler. Mantıksal düşünceyi kullanarak konuları analiz etme ve çeşitli perspektiflerden bakma becerisini vurgular. Çocuklar felsefi kavramlara duydukları merakı, günlük sohbetlerinde başkalarıyla iletişim kurarken ifade etmekte ve bu bağlamda mantıksal çıkarımlar yapmaktadırlar.

Kitap, Harry Stottlemeier isimli karakterin keşiflerini ve felsefi düşünceye olan katılımını ele alır. Harry ve sınıf arkadaşlarından "Dünyadaki En İlginç Şey" konulu bir makale yazmaları istenir. Harry'nin Düşünme başlıklı makalesi şöyle başlıyor:

"Bana göre dünyadaki en ilginç şey düşünmektir. Elektrik, manyetizma ve yerçekimi gibi başka birçok şeyin de çok önemli ve harika olduğunu biliyorum. Ama biz onları anlasak da onlar bizi anlayamıyorlar. O halde düşünmek çok özel bir şey olsa gerek".²⁵

Lipman, Harry'nin ciddi bir felsefi düşünce süreci içinde olduğunu, ancak ne burada ne de başka bir yerde "felsefe" kelimesini kullanmadan, "düşünme hakkında düşündüğünü" ifade etmektedir.

Çocukların günlük iletişim pratiği, felsefi düşünceye ve mantıksal çıkarımlara uygun bir zemin sunmaktadır. Bu durum, çocukların sıradan konuşmalarında bile felsefi kavramları anlama ve bu kavramlar üzerinden mantıksal düşünce becerilerini sergileme yeteneklerini vurgulamaktadır. Kitaptaki örnekler, çocukların sorgulayıcı bir zihinsel yaklaşıma sahip olduklarını ve günlük iletişimde felsefi düşünceyi entegre etme yeteneğine sahip olduklarını göstermektedir. Lipman, öğrencilerin bu karakterler aracılığıyla felsefi konuları keşfetmelerine ve mantıksal düşünceyi uygulamalarına öncülük eder. Bu sayede, öğrencilerin kendi düşünce süreçlerini geliştirmeleri ve mantıksal önermelerle felsefi düşünceyi anlamaları amaçlanır. Sınıf içi sorgulama topluluklarındaki hikayeleştirilmiş mantık önermeleri, öğrencilere benzer şekilde mantıklı akıl yürütmeler yapabilme becerisi kazandırabilecek niteliktedir. Lipman, sınıf içi sorgulama topluluklarının uyması ve uygulaması gereken bazı koşulların olduğunu söyler. Bunlar, felsefi sorgulama taahhüdü, zorla kabul ettirmekten

²⁵ <https://plato.stanford.edu/entries/children/> (erişim tarihi: 06.01.2024)

kaçınma, çocukların görüşlerine saygı gösterme ve çocukların güvenini sağlama olarak dört kısımda incelenebilir.²⁶

Çocuklar için Felsefe alanının ilk metodolojik yaklaşım olması, bu alanda ilerleyecek araştırmacılar için araştırılacak ve genişletilecek çeşitli soruların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

2.3.2. Gareth B. Matthews Metodu

Amerikalı filozof olan Gareth B. Matthews modern felsefe, din felsefesi ve zihin felsefesi alanları üzerine çalışmalar yapmış ve çocuğunun felsefi sorular sorması üzerine soruları felsefi olarak temellendirme arayışına girmesi sebebiyle çocuklar için felsefe alanı ile tanışmıştır. Harvard'da "Çocukluk ve Felsefe" kitabının yayınlanması ile çocukların doğasında bulunan merak duygusunu değerlendiren bir filozof bakış açısıyla yaklaşarak "çocuklarla felsefi diyalog" kavramını ortaya atmıştır.

Diyalogun temeli, çocukların filozoflar gibi nitelikli sorular sorma yeteneğine dayanmaktadır. Matthews'ın perspektifine göre, bu diyalogik süreç, çocukların içsel dünyalarını ve düşünsel kapasitelerini geliştirmelerine olanak tanır. Filozofça sorular sormak, çocukların düşünce süreçlerini kritik bir şekilde ele alabilmeleri ve derinlemesine düşünebilmeleri için bir temel oluşturur. Bu bağlamda, "çocuklarla felsefi diyalog" kavramı, çocukların meraklarını ve düşünsel potansiyellerini açığa çıkarmaya yönelik bir yöntem olarak önem kazanır

1970'lerin sonunda atılan ikinci argüman olan "Çocukluk Felsefesi" Çocuklar için Felsefe alanının gidişatını etkilemiştir.

Matthews, Lipman'ın felsefe eğitiminin 5. sınıftan itibaren verilmesinin oldukça geç olduğu düşüncesindedir. Matthews, daha genç yaşlardaki çocukların da doğuştan felsefi düşünce kapasitesine sahip olduğu inancıyla, bu alanda yeni bir yaklaşım benimsemiştir.

G. Matthews, üç ve yedi yaş aralığındaki çocukların felsefi sorgulamalar yapabilmesini doğal bulurken, çocukların sekiz ve dokuz yaşlarına geldiklerinde felsefi düşünme alanından çıktıklarını ve bunun en büyük nedeninin, okul hayatına başlayan çocukların sormaları gereken soruların sadece onlara "fayda" sağlayabilecek ölçüde olması gerektiğini öğrenmeleri sonucu olduğunu söyler.²⁷ Okullarda önemli olan çocukların sorular sorabilmesi ve sorgulayabilmesi değil tam tersine verilen bilgilerin ezberletilmesi olduğundan çocukların felsefi düşünme yetiler zaman içinde oldukça azalır.

²⁶Ünal, 2021: 23.

²⁷Matthews, 2023.

Gareth Matthews, bu bağlamda çocuk kitapları üzerine bir literatür incelemesi yapmış ve çocuk kitaplarında potansiyel olarak ele alınabilecek felsefi tartışmalar üzerine çalışma gerçekleştirmiştir. Matthews ile Karin Murris'de 1992'de yazmış olduğu “Resimli Kitaplarla Felsefe Öğretimi” isimli kitabıyla Çocuklar için Felsefe yaparken kullanılabilecek kitaplar, etkinlikler ve öğretmen kılavuzu hazırlamıştır.²⁸

Bu çalışmalarla Çocuklar için Felsefe etkinliklerinde kullanılacak uyaranlar çeşitlilik göstermeye başlamıştır. Gareth Matthews, çalışmasının bir kısmını “Philosophy And Children's Literature” (1976) makalesinde ele almıştır. Makalesinde beş farklı hikâye ve şiir inceleyerek eserlerin nasıl okunacağına dair birer ipucu olarak onların temelindeki felsefi düşünceleri ve soruları ele almıştır. Bunlardan birisi Türkçeye de çevrilmiş olan L. Frank Baum'un “Oz Büyücüsü” kitabıdır. Matthews, hikâyenin karakteri olan Woodman'ın başlangıçta etten ve kemikten oluşan bir insan olduğunu fakat zamanla teneke olana kadar her bir uzvunu değiştirmesi problemini ele almıştır.²⁹ Çocuk edebiyatının felsefe ile ilişkisini inceleyen bir diğer isim olan Wartenberg, “Küçük Çocuklar için Büyük Fikirler” kitabında “Zihin Felsefesi Öğretimi” başlığı altında Oz Büyücüsü' nü incelemiştir. Matthews bu yöntemle yapılan araştırmaların yalnızca çocuklar için değil aynı zamanda yetişkinler için de yapılabileceği görüşünü savunmuştur. Çocuklarla tartışılan ve düşünülebilen her türlü felsefi etkinliğin yetişkinlerle de uygulanabilir olması felsefi düşünmenin pratik hayatta daha geniş bir kitleye ulaşmasını sağlamaktadır.

Gareth B. Matthews'ın görüşleri, Çocuklar için Felsefe alanında önemli değişikliğe neden olmuştur. Geleneksel olarak, felsefe eğitimi genellikle ortaokul veya daha ileri düzeydeki öğrencilere yönelik olarak düşünülmüş ve Lipman gibi öncüler, bu eğitimin beşinci sınıftan itibaren başlatılması gerektiğini savunmuşlardır. Ancak, Matthews'ın katkıları, bu sınırlı yaklaşımı sorgulamış ve daha küçük yaştaki çocukların da felsefi düşünmeye kabiliyetli olduğunu öne sürmüştür.

Matthews'ın görüşleri, çocukların doğal merak ve sorgulama yeteneklerini vurgulamaktadır. Ona göre, felsefi düşünme, soyut düşünme becerilerinin yanı sıra, temel insan deneyimlerini ve değerlerini anlamada önemli bir rol oynar. Dolayısıyla, çocukların felsefi soruları keşfetme ve tartışma becerilerini geliştirmek için yaşa uygun bir ortam sağlanmalıdır.

Bu bağlamda, Matthews'ın görüşleri, eğitim sisteminin çocukların zihinsel gelişimine daha erken bir aşamada odaklanmasını önermektedir. Daha genç yaşlardaki çocuklarla felsefe

²⁸ [A BriefHistory of P4C andSAPERE.pdf | Box Destekli](#) (erişim tarihi: 27.11.2023)

²⁹ Ünal, 2021: 30.

yapmanın önemini vurgulayarak, onların eleştirel düşünme yeteneklerini ve problem çözme becerilerini geliştirmeye yönelik bir fırsat sunar. Bu yaklaşım, çocukların zihinsel potansiyellerini tam olarak keşfetmelerine ve daha derin bir anlayış geliştirmelerine yardımcı olabilir.

Matthews'ın görüşlerinin temeli, Jean Piaget'nin geliştirdiği "5. sınıfa gelmeden çocukların soyut düşünme yeteneğine sahip olamayacakları" önermesini reddetmesidir. Matthews, Piaget'nin bu yaklaşımını yetersiz bulmuş ve çocukların soyut düşünme yeteneklerinin daha küçük yaşlardan itibaren mevcut olduğunu savunmuştur. Ona göre, felsefi düşünme gibi soyut kavramların ele alındığı etkinlikler, çocukların yaşlarına bakılmaksızın gerçekleştirilebilir niteliktedir.

Matthews, felsefi düşünme etkinliklerinin, çocukların zihinsel kapasitelerini ve düşünsel yeteneklerini geliştirmede önemli bir araç olduğunu öne sürmektedir. Küçük yaşlardaki çocuklar, karmaşık kavramları ve soyut fikirleri keşfetme ve anlama konusunda oldukça yeteneklidirler. Dolayısıyla, felsefi düşünme etkinlikleri gibi ortamlar, bu doğal merak ve sorgulama eğilimlerini teşvik ederek, çocukların eleştirel düşünme becerilerini erken yaşlarda geliştirmelerine yardımcı olabilir.

Matthews'ın perspektifi, çocukların felsefi düşünme sürecine daha erken yaşlarda dahil edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, çocukların bilişsel ve entelektüel gelişimlerini destekleyerek, onların daha derin ve kapsamlı bir anlayış kazanmalarını sağlayabilir.

Çocuklarla yapılan felsefi etkinliklerin sadece Matthew Lipman'ın hikâye kitaplarına sınırlı olmadığını öne süren Matthews, bu bakış açısı ile sınırları kaldırmayı amaçlamıştır. Çocuk edebiyatındaki hikayeleri ve şiirleri felsefi açıdan incelemeyi önermektedir. Bu inceleme sürecinde, hikayelerin sadece yüzeydeki anlamlarının ötesine geçilerek, temelinde yer alan felsefi düşüncelerin keşfedilmesi teşvik edilmektedir.

Bu yaklaşım, Lipman'ın hikayelerindeki mantıksal akıl yürütmelerinin eksik kaldığı eleştirisini getirirken, kullanılan materyallerin çeşitliliğini ve esnekliğini vurgular. Buna göre, bir materyalin içerisindeki felsefi problemler veya temalar fark edildiği sürece, o materyal felsefi düşünme etkinlikleri için kullanılabilir hale gelir.

Bu anlayış, felsefi düşünme etkinliklerinin çocuklarla etkileşimde bulunulan her türlü materyal veya deneyimle ilişkilendirilebileceğini savunur. Bu, çocukların felsefi düşünmeyi günlük yaşamlarında gerçekleştirebilecekleri ve çevrelerindeki her türlü deneyimden öğrenebilecekleri anlamına gelir. Dolayısıyla, felsefi etkinliklerin uygulanması açısından Lipman'ın hikâye kitaplarının ötesinde, geniş bir materyal yelpazesine başvurulabilir, böylece

çocukların felsefi düşünme becerilerini geliştirmeleri için daha geniş bir zemin sağlanmış olur.

Matthews aynı zamanda, çocuklarla yapılan felsefi düşünme etkinliklerinin yetişkinler için de uygulanabileceği görüşünü savunmaktadır. Bu bağlamda Çocuklar için Felsefe alanının sadece çocuklarla sınırlı değildir. Felsefi etkinlikler her yaş grubuna hitap edebilmelidir.

Matthews, felsefi düşünmenin yaşa bağlı olmadığını ve herkesin bu tür etkinliklerden faydalanabileceğini ileri sürmektedir. Dolayısıyla, çocuklarla yapılan felsefi tartışmaların ve düşünme etkinliklerinin, yetişkinlerle de aynı şekilde uygulanabilir olduğu düşünülür.

Bu açıdan bakıldığında, Çocuklar için Felsefe alanının geniş bir kitleye hitap etmesini sağlamak, bu alana olan ilgi ve katılımı artırabilir. Felsefi düşünme ve Lipman'ın öne sürdüğü "çok boyutlu düşünme yaklaşımı", yaşla sınırlı olmayan ve her yaş için geliştirilebilir beceriler olarak görülür. Bu bağlamda, felsefi düşünme etkinliklerinin yaşam boyu devam eden bir süreç olarak kabul edilmesi ve her yaşta bireyin katılımına açık olması, felsefe eğitiminin etkinliğini ve kapsayıcılığını artırabilir.

2.3.3. Felsefi Soruşturma Topluluğu (FST) Metodu

Bu yöntemlerden farklı olarak karşımıza çıkan Felsefi Sorgulama Topluluğu (FST), 1975 yıllarında Catherine C. McCall tarafından geliştirilmiştir. Matthew Lipman'ın metodundan ve Gareth Mathews'un çocuk ve felsefe görüşlerinden etkilenen McCall, FST yöntemini geliştirmek amacıyla Matthew Lipman ile iletişime geçmiş ve IAPC'den davet almıştır.

Çocuklar için Felsefe ve Felsefi Sorgulama Topluluğu, öğrencilerin katılımını teşvik eden bir ortamın oluşturulmasını esas alır. Bu yaklaşım, öğrencilerin birlikte çalışmasını, diyaloglar arası ilişki kurmalarını, çelişkileri ortaya koymalarını ve konuşma sürecinde nedenlendirme yapmalarını teşvik eder. Bu yöntemler, öğrencilere ve öğretmenlere, fikirlerin ve kavramların keşfedilme fırsatlarına odaklanma özgürlüğü sağlar.

Bu topluluklar, doğru ya da yanlış cevapların bulunması yerine, öğrencilerin kendi düşüncelerini ifade etmelerini ve fikirlerini açıklamalarını teşvik eder. Bu şekilde, öğrencilere bir düşünme süreci içinde kendi fikirlerini araştırma ve savunma fırsatı sunulur. Bu yaklaşım, öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirirken, kendi düşüncelerini daha derinlemesine anlamalarına ve değerlendirmelerine olanak tanır.

Özgür bir tartışma ortamı sağlanması, öğrencilerin kendi fikirlerini ifade etme cesaretini artırır ve çeşitli perspektiflerden gelen düşünceleri değerlendirme becerilerini geliştirir. Bu şekilde, öğrencilerin sadece bilgiyi ezberlemek yerine, onu anlama, sorgulama

ve eleştirel bir şekilde düşünme becerilerini kazanmalarına olanak tanınır. Bu, öğrencilerin aktif katılımını teşvik ederken, öğrenme sürecini daha anlamlı ve etkili kılar.

Gareth Matthews'un 11 yaş ve sonrasındaki çocukların felsefi düşünme becerilerinin azaldığı yönündeki görüşlerinden etkilenen McCall, bu durumu göz önünde bulundurarak, felsefe eğitimine daha küçük yaşlardan itibaren odaklanmanın önemini vurgulamıştır.

FST yöntemi, bu erken yaşlardaki çocuklarla çalışmayı hedefler. Matthews'un görüşlerini destekleyen bir yaklaşım olarak, McCall, çocukların doğal meraklarını ve sorgulama eğilimlerini beslemeyi amaçlar. Bu yöntem, çocuklara felsefi sorular sorma, düşüncelerini ifade etme ve çeşitli felsefi kavramlar üzerine tartışma becerileri kazandırma amacı taşır.

McCall'ın çalışmaları, felsefe eğitiminin daha genç yaşlardaki çocuklarla başlatılmasının önemini vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, çocukların felsefi düşünme becerilerini geliştirmek ve sorgulamalarını sürdürmek için kritik bir dönemde müdahale etmeyi amaçlar. Bu bağlamda, FST yöntemi, çocukların erken yaşlarda felsefi düşünme becerilerini güçlendirme ve sürdürme çabalarında önemli bir rol oynamaktadır.

McCall, 1984 yılında 5-6 yaş grubundaki çocuklarla bir uygulama başlatarak düşüncesini temellendirmiştir. Bu uygulama sonucunda, söz konusu yaş aralığındaki çocuklarla yapılan etkinliklerin başarılı olabileceğini gözlemlemiştir. Bu gözlemler, çocukların daha küçük yaşlardan itibaren felsefi düşünme becerilerini geliştirebileceklerine dair önemli bir kanıt sunmuştur. McCall'ın çalışmaları, felsefe eğitimine erken yaşlarda başlamanın ve çocukların doğal meraklarını desteklemenin önemini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, McCall'ın 1984 yılındaki uygulaması, felsefi düşünme etkinliklerinin çocukların bilişsel ve entelektüel gelişimine katkı sağlayabileceğine dair önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir.

McCall, Piaget'nin bilişsel gelişim kuramını Gareth Matthews gibi tartışmakta ve Piaget'in teorilerinin çocukların felsefi yönden eleştirel düşünme yeteneklerini yeterince ele almadığını görüşündedir. McCall'a göre, Piaget'in çalışmalarında, çocukların felsefi düşünme becerileri ve sorgulama yetenekleri üzerine yeterince odaklanılmamıştır. Deneyler genellikle belirli hipotezleri doğrulamak amacıyla tasarlanmıştır ve çocukların felsefi açıdan eleştirel düşünmelerini teşvik etmekten ziyade, genellikle belirli bilişsel aşamaların varlığını kanıtlamaya yöneliktir. Bu nedenle, Piaget'in yaklaşımı, çocukların felsefi düşünme potansiyelini tam olarak değerlendirmekte eksik kalmaktadır.

McCall'ın çalışmaları, çocukların felsefi düşünme becerilerini erken yaşlarda geliştirebileceklerini ve bu yeteneklerin Piaget'in öngördüğü bilişsel aşamaların ötesine

geçebileceğini göstermektedir. Bu bağlamda, McCall, Piaget'in bilişsel gelişim kuramını sorgulayarak, çocukların felsefi düşünme kapasitelerini ve potansiyellerini daha kapsamlı bir şekilde anlamaya çalışmaktadır.

McCall'ın görüşüne göre, çocuklara bu şekilde felsefi akıl yürütmeler öğretildiğinde belirli bir yaşa kadar büyüklerini izleyerek ve taklit ederek öğrenen çocuklar bunları en iyi biçimde kullanır hale gelirler. McCall'ın 1984 yılında 5 yaşındaki çocuklarla yaptığı FST uygulamaları sonucunda elde ettiği bulgular, çocukların felsefi düşünme becerilerini geliştirebileceklerini ve hatta yetişkinlerden daha yetenekli olabileceklerini ortaya koymaktadır.

Bu uygulamaların sonuçlarına göre, çocuklar soyut işlemler yapabilme yeteneğine sahip olabilirler ve soyut felsefi kavramlar üzerinde akıl yürütebilirler. Ayrıca, empati becerileri geliştirebilir, kendilerini düzeltebilir ve daha önceki düşüncelerini hatırlayabilirler. Bu bulgular, çocukların felsefi düşünme sürecine aktif olarak katılabilecekleri ve bu süreçte yetişkinlerden daha başarılı olabilecekleri fikrini desteklemektedir.

McCall'ın çalışmaları, çocukların felsefi düşünme becerilerinin erken yaşlarda geliştirilebileceğini ve bu becerilerin onların bilişsel ve duygusal gelişimine önemli katkılar sağlayabileceğini göstermektedir. Bu bağlamda, çocuklara felsefi akıl yürütmelerin öğretilmesi, onların eleştirel düşünme, problem çözme ve empati gibi önemli becerilerini güçlendirebilir ve geliştirebilir.

McCall sayesinde Felsefi Sorgulama ve Tartışma (FST) oturumlarının, felsefe yapabilme yaşının 5 yaşa kadar indirildiği ve aynı zamanda yetişkinlerle de gerçekleştirildiği görülmüştür. Bu perspektif, G. Matthews'un yetişkinlerin de felsefe yapabileceği düşüncesinin McCall tarafından FST'nin pilot projeleri aracılığıyla hayata geçirilmesiyle desteklenmiştir. 1992 yılında başlayan bu projeler, toplumda "öteki" olarak adlandırılan ve kendilerini toplumdan soyutlamış bireylerle gerçekleştirilmeye başlanmıştır.

McCall'ın çalışmaları, felsefe yapabilme becerisinin yaşla sınırlı olmadığını göstererek, felsefi düşünme etkinliklerinin her yaş grubuna hitap edebileceğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda, yetişkinlerin de felsefe yapma kapasitesine sahip olduğu fikri, McCall'ın projeleriyle güçlendirilmiş ve uygulamaya geçirilmiştir. Bu projeler, özellikle toplumda dışlanmış veya izole edilmiş bireylerin katılımını teşvik etmeyi amaçlayarak, felsefi düşünme etkinliklerinin kapsayıcılığını artırmayı hedeflemiştir.

Bu pilot projeler, felsefe yapma yeteneğinin sadece belirli bir yaş grubu veya sosyal statüyle sınırlı olmadığını göstererek, felsefe eğitiminin herkes için erişilebilir olması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca, toplumun çeşitli kesimlerinden katılımcıların dahil

edilmesi, felsefe yapma pratiklerinin çeşitliliğini artırarak daha zengin ve kapsayıcı bir tartışma ortamının oluşturulmasına olanak sağlamıştır.

2.3.4. Thomas E. Jackson Metodu

Thomas E. Jackson, Karen Lee ile 1984'te Montclair Üniversitesi'nde Matthew Lipman'ın Çocuklar için Felsefe atölyesinde yer aldıktan sonra yöntemi geliştirmek ve yaygınlaştırmak amacıyla, "Hawaii Uehiro Felsefe ve Etik Akademisinde Çocuklar için Felsefe Merkezi (P4CHI)" açmıştır.³⁰

Lipman'ın metodunu uygularken bazı detayları değiştiren Jackson, öncelikle sınıf içerisinde yapılan felsefi soruşturmalarda hem kolaylaştırıcının hem de sınıfın içerisindeki öğretmenin bulunması gerektiğini söylemektedir. Öğretmen, kolaylaştırıcının sorumluluklarını içselleştirirken; kolaylaştırıcı, sınıf öğretimi sorumluluklarını öğrenir.³¹ Lipman'ın hikayelerinin her yaşa uygun olmamasını ve belirli bir amaca tam olarak uyum sağlamamasını da eleştiren Jackson, "*Little-p (Küçük Felsefe)*" ve "*Big-P (Büyük Felsefe)*" isimli iki etkinlik geliştirmiştir. Küçük felsefe, bireylerin çocukluk dönemlerinde doğuştan gelen merak ve öğrenme arzusunu temsil etmektedir. Öğrenme hali canlı tutulmasını, bu merakın ve öğrenme isteğinin geliştirilmesini hedefler. Bu süreçte, düşünce ve merakın doğal bir ifadesi olarak, insanların çeşitli inançlar üzerine düşünme ve sorgulama eğilimleri vurgulanır. Little-p felsefesinin temel amacı, bireylerin dünyayla daha derinlemesine etkileşimlerinin bir parçası olan bu inançlar üzerine düşünme sürecini teşvik etmektir. Bu sayede, bireylerin kendilerini ve çevrelerini daha iyi anlamaları, düşünme becerilerini geliştirmeleri ve daha derin bir bilgiye ulaşmaları amaçlanır.³²

Etkinlikte, felsefi bir soru sorulduktan hemen sonra cevaplar alınmamaktadır. Bunun yerine araştırmak ve düşünmek için zaman tanınır. Öğretmen burada sorgulama ruhunu korumalı ve düşünceyi canlı tutarak fikirlerin söylenmesini sağlamalıdır. Öğrencilerin kendini güvende hissetmesi fikirlerini ifade edebilmeleri açısından önemli rol oynamaktadır. Öğrencilerin anlayışlı ve saygılı bir biçimde felsefi araştırmayı devam ettirebilmeleri için Jackson "topluluk topu" kullanmaktadır. Topluluk topuna sahip olan kişi konuşabilecek, pas vermek isteyen kişi öğretmene topu atacaktır. Topluluk topu, verimli bir tartışmanın gerçekleşmesi ve kuralları belirlemek için kullanılmaktadır. Buna göre, topluluk topuna sahip

³⁰[WHO WE ARE «The U. ehio Academy forPhilosophyandEthics in Education \(p4chawaii.org\)](http://www.p4chawaii.org/)(erişim tarihi: 03.03.2024)

³¹https://p4chawaii.org/wp-content/uploads/2012_11_15_Philosophy-for-Children1.pdf (erişim tarihi: 03.03.2024)

³²https://p4chawaii.org/wp-content/uploads/2012_11_15_Philosophy-for-Children1.pdf (erişim tarihi: 03.03.2024)

olan kişinin konuşma, konuşmak istemediği takdirde pas geçme veya bir sonraki konuşmacıyı seçme hakkı vardır.³³

Jackson, çocuklarla felsefe uygulamalarının eğitim müfredatında okul öncesi dönemden itibaren yer alması gerektiğini öngörmüştür. Ona göre, çocuklarla felsefe yapmanın temel amacı, bağımsız düşünce ve davranış gelişimini teşvik etmektir. Bu yöntemin iki temel ilkesi bulunmaktadır: İlk olarak, hangi yaşta olursa olsun, kimin ne söylediğini küçümsemeden önemsemek ve ikinci olarak, her düşüncenin serbestçe ifade edilebilmesi için bir ortam sağlamaktır.

Bu ilk ilke, herkesin düşüncelerinin değerli olduğunu kabul etmeyi vurgular. Yaş veya kimlik fark etmeksizin, her bireyin düşünceleri önemsenmeli ve ciddiye alınmalıdır. Bu, çocukların kendilerine güvenmelerini, düşüncelerini ifade etmelerini ve özgürce düşünmelerini teşvik eder. İkinci ilke ise, her düşüncenin serbestçe ifade edilebilmesi için bir ortamın sağlanması gerektiğini vurgular. Bu, çocukların kendilerini özgürce ifade etmelerine, fikirlerini paylaşmalarına ve tartışmalarına olanak tanır. Böylece, çocuklar farklı bakış açılarını anlamaya ve değerlendirmeye başlarlar, bu da onların eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olur.

Jackson'ın metodolojisi, çocukların erken yaşlardan itibaren düşünme becerilerini geliştirmeyi ve kendi fikirlerini özgürce ifade etmeyi teşvik eder. Bu da, onların bireysel olarak büyümelerine ve toplumsal olarak daha etkin bir şekilde katkıda bulunmalarına yardımcı olur.

Jackson'un metodu, dört aşamada gerçekleşmektedir: okuma, soru oluşturma, diyalog/tartışma ve değerlendirme. İlk aşamada, hikaye sesli olarak okunur. Ardından, soru oluşturma aşamasında tartışmak istenen sorular belirlenir ve en uygun soru seçilir. Bu sorular, katılımcılar tarafından herkesin görebileceği şekilde kâğıtlara yazılarak, seslice okunarak veya tahtaya yapışkan kâğıtlarla yapıştırılarak sınıfla paylaşılabilir. Bu aşamada önemli olan herkesin soru sormasını teşvik etmektir.

Daha sonra, diyalog ve tartışma aşamasına geçilir. Bu aşamada, katılımcılar seçilen sorular üzerinde düşünür, fikirlerini paylaşır ve birbirlerinin düşüncelerine saygı gösterirler. Tartışma, farklı bakış açılarının keşfedilmesine ve derinlemesine anlaşılmasına olanak tanır. Son olarak, değerlendirme aşamasında, yapılan tartışmaların ve düşüncelerin bir özeti yapılır. Katılımcılar, tartışma sürecinde edindikleri fikirleri ve deneyimleri gözden geçirir ve bu sürecin kendileri üzerindeki etkilerini değerlendirirler.

³³https://p4chawaii.org/wp-content/uploads/2012_11_15_Philosophy-for-Children1.pdf (erişim tarihi: 03.03.2024)

Jackson'un metodu, katılımcıları aktif bir şekilde felsefi düşünmeye teşvik ederken, aynı zamanda grup içi iş birliği, eleştirel düşünme ve empati gibi önemli becerilerin geliştirilmesine de katkıda bulunur. Bu aşamaların her biri, katılımcıların düşünme sürecine aktif olarak katılmalarını sağlar ve felsefi düşünceyi güçlendirir.

Soruların neden, nasıl, ne zaman gibi terimlerle açık uçlu olmasına özen gösterilir çünkü bu tür sorular, katılımcıların düşünme sürecini teşvik eder ve farklı bakış açılarının keşfedilmesine olanak tanır. Diyalog ve tartışma aşamasında seçilen soru, genellikle bir başlangıç noktası olarak belirlenir ve katılımcılar arasında tartışılır. Daha sonra, ilgili kılavuzda hazırlanan etkinlikler çocuklarla birlikte yapılır.

Tartışmanın değerlendirme aşamasında, belirlenen kriterlere göre grup ve tartışma süreci değerlendirilir. Bu değerlendirme genellikle katılım ve dinleme becerilerini içeren özel değerlendirme formları aracılığıyla yapılır. Bu formlar, öğrenciler veya öğretmenler tarafından doldurulur ve tartışmanın etkili bir şekilde gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğini değerlendirmeye yardımcı olur. Bu değerlendirme süreci, katılımcıların felsefi düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik süreçlerin etkinliğini değerlendirmeyi amaçlar.

2.3.5. Nelson'un Sokratik Sorgulama Metodu

Leonard Nelson felsefe disiplininin doğası ve felsefe yapmanın önemi ile ilgilenen Alman bir filozoftur.

Nelson'a göre, bu metot felsefeyi öğretme sanatı değil, felsefe yapmayı öğretme sanatıdır; filozoflar hakkında bilgi verme sanatı değil, öğrencileri filozof yapma sanatıdır.³⁴ Nelson, bu metodu oluştururken Sokrates ve Kant'ın felsefe yapma metotlarından etkilenmiş ve bu metodu 'geriye giden soyutlama' olarak adlandırmıştır. Geriye soyutlama tekniği, yargıların nasıl oluştuğunu anlamak için yeni bir bilgi oluşturmadan önce nedenlerin araştırılmasını sağlar. Bu teknik, kişilerin neden bir düşünce veya inanç geliştirdiklerini anlamak için kullanılır. Nelson'a göre, hakikat herkes için geçerlidir ve bu, ortak bir akıl veya anlayışla ilişkilendirilir. Yani, bireylerin hakikati bulması, genellikle birlikte yapılan bir anlamaya dayanır. Bu bağlamda, geriye soyutlama tekniği, felsefi tartışmalarda ve düşünce süreçlerinde kullanılan önemli bir yöntemdir. Nelson'un metodu, belirli aşamaları takip eder.

Hazırlık aşamasında, katılımcılarla bir araya gelinir ve felsefi bir konu belirlenir. Genellikle bu konu, tartışma ve sorgulamanın uygun olduğu bir soru veya temel bir kavramdır. Hazırlık aşaması, katılımcıların bir araya gelerek felsefi bir konu belirlediği başlangıç aşamasıdır. Bu aşamada, tartışma ve sorgulamanın uygun olduğu bir soru veya

³⁴Petek Boyacı vd., 2018: 145-173.

temel bir kavram genellikle seçilir. Katılımcılar, belirlenen konuyu incelemek ve üzerinde derinlemesine düşünmek için bir araya gelirler. Bu aşama, felsefi bir tartışma veya araştırma sürecinin başlangıcıdır ve katılımcıların odaklanacakları konuyu belirlemelerine yardımcı olur. Aynı zamanda, katılımcıların konuya ilişkin ön bilgi edinmeleri ve tartışmanın daha verimli olması için hazırlıklı olmaları sağlanır. Bu sayede, tartışma sürecinin daha etkili ve derinlemesine olması amaçlanır.

Soru oluşturma ve tartışma aşaması, katılımcıların belirlenen konu veya soru etrafında düşünmelerini, soru sormalarını ve etkileşimli bir tartışma yürütmelerini içerir. Bu aşamada, soruların neden, nasıl, ne zaman gibi açık uçlu olması, katılımcıların düşünme sürecini derinleştirmeye ve farklı bakış açıları geliştirmelerine yardımcı olur. Katılımcılar arasındaki etkileşimli tartışma, farklı düşüncelerin paylaşılmasını, argümanların sunulmasını ve birlikte düşünme sürecinin yaşanmasını sağlar. Bu aşama, katılımcıların konuyla ilgili düşüncelerini açıklamalarına ve birbirleriyle etkileşimde bulunmalarına olanak tanır. Tartışma, katılımcıların felsefi konuları derinlemesine anlamalarını sağlayarak öğrenme sürecini zenginleştirir. Katılımcılar, belirlenen konu veya soru etrafında düşünmeye ve soru sormaya teşvik edilirler.

Etkinliklerin uygulanması aşaması, tartışma sürecinden sonra belirlenen konunun daha derinlemesine anlaşılması ve pratiğe dökülmesini sağlayan bir aşamadır. Bu aşamada, konunun somutlaştırılması için çeşitli etkinlikler veya örnekler kullanılır. Bu etkinlikler, katılımcıların konuyu daha iyi anlamalarına ve içselleştirmelerine yardımcı olabilir. Bu aşama, öğrenme sürecinin daha etkili olması için katılımcıların konuyu farklı açılardan ele almasını ve derinlemesine incelemesini teşvik eder. Örneğin, grup çalışmaları, oyunlar, deneyler veya görsel materyaller gibi çeşitli etkinlikler kullanılabilir. Bu sayede, katılımcılar teorik bilgileri pratiğe dökmek ve konuyu daha iyi anlamak için fırsat bulurlar. Bu aşama, katılımcıların öğrenme sürecine etkin bir şekilde katılmasını ve konuyu daha derinlemesine kavramasını sağlar.

Son olarak değerlendirme aşamasında yapılan tartışma ve etkinliklerin değerlendirilmesi yapılır. Grup katılımı, tartışmanın derinliği, katılımcıların düşünme becerileri ve özgün fikirlerin ortaya konması gibi kriterlere bakılarak katılımcıların felsefi düşünme sürecine etkin bir şekilde katılıp katılmadığını değerlendirmeyi amaçlar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FELSEFE EĞİTİMİNİN ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

3.1. Çocuklarda Merak Duygusunun Felsefe Yoluyla Beslenmesi

Felsefe pratiği, bireyleri kendi düşünsel yapılarını sorgulama, diğer düşünce biçimlerine saygı gösterme ve mantıklı argümanlar geliştirme süreçleri üzerinde düşündürerek zihinsel kapasitelerini genişletmeye teşvik eden bir uğraşıdır. Bu disiplin, bireyin kendi dünya görüşünü ele almasını, sorgulamasını ve iyileştirmesini sağlar. Diğer görüşlere saygı gösterme ise, felsefi pratiğin temel bir ilkesidir ve bu, bireyin çeşitli dünya görüşlerini anlaması, değerlendirmesi ve bu görüşlere açık olması anlamına gelir. Bu, bireyin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmesine olanak sağlar.

Felsefe yapmak, bireylerin düşünsel kapasitelerini geliştirmek amacıyla mantıklı argümanlar oluşturma sürecidir. Mantıklı argümanlar, bireyin düşüncelerini mantıklı bir biçimde, tutarlı ve ikna edici bir şekilde ifade etmesini gerektiren zihinsel çabaları içerir. Felsefi pratiğin temel hedeflerinden biri, düşünce süreçlerini net, sistematik ve tutarlı bir biçimde ifade edebilme becerisini geliştirmektir. Bu beceri, felsefi düşünceyi değerli kılan bir özelliktir çünkü bir konuyu anlamak, tartışmak ve değerlendirmek, bu konudaki düşüncelerin net bir şekilde ifade edilmesini gerektirir.

Felsefi düşünce, kavramları analiz etme, argümanları değerlendirme ve doğru bir mantık çerçevesinde düşünce süreçlerini sürdürme amacı taşır. Bu bağlamda, bireyin kendi görüşlerini ve argümanlarını mantıklı bir şekilde ortaya koyması, eleştirel düşünme becerilerini güçlendirir. Mantıklı argümanlar, düşünce süreçlerinin rasyonel bir temelde yürütülmesini sağlar ve bu da bireyin düşüncelerini açıkça ifade etmesine yardımcı olur.

Kendi görüşlerini bu şekilde ifade etmek, bireyin eleştirel düşünme yeteneklerini geliştirmesinin yanı sıra, düşünce süreçlerini daha derinlemesine anlamasına da olanak tanır. Bu süreç, bireyin kendi dünya görüşünü sorgulamasını, çeşitli perspektifleri değerlendirmesini ve düşünsel bakış açısını zenginleştirmesini sağlar. Ayrıca, mantıklı argümanlar oluşturmak, felsefi tartışmalara katkıda bulunma yeteneğini artırarak bireyin felsefi düşünce topluluğunda etkileşimde bulunmasını kolaylaştırır.

“Çocukların gelecekte daha esnek ve etkin düşünebilen bireylere dönüşebilmeleri ancak çocukların doğasında bulunan merak ve keşfetme arzusunun felsefe ile bütünleştirilmesine bağlıdır.”³⁵ Çocukluk dönemi, bireylerin düşünme biçimlerinin ve dünya

³⁵Lipman,1981.

görüşlerinin şekillendiği önemli bir evredir ve bu dönemde, çocukların sorgulama yeteneği, eleştirel düşünme becerisi, felsefi yöntemlerle desteklendiğinde, bu yetenekler daha da geliştirilebilir ve genişletilebilir.

Çocuğun doğasında bulunan merak duygusunun harekete geçmesi, düşünme ve sorgulama eyleminin temel unsurudur. Çocuklar doğası gereği meraklıdır. Merak duygusunun tetiklediği sorularla başlayan bu süreç, çocuğun varlığını daha derin bir anlayışa dönüştürmesine olanak sağlar. Çocukların bilişsel gelişimi, bilgi edinme, değerlendirme ve kullanma süreçlerine yönelik doğru yöntemleri seçme yetenekleri, bilişsel kapasitelerini şekillendiren temel unsurlardan biridir. Bu bağlamda, felsefe, çocukların bu süreçleri daha bilinçli ve eleştirel bir şekilde yönlendirmelerine katkıda bulunan bir disiplindir.

Çocuklara bilgiyi pasif bir şekilde kabul ettirmek yerine, bu bilgiler üzerinde aktif bir şekilde düşünceleri ve sorgulamaları için zemin hazırlamak, onların bilişsel gelişimlerini destekler. Öğrenme sürecini, merak etmeleri ve sorgulamaları üzerine kurarak, çocukların kendi düşünce süreçlerini geliştirmelerine olanak tanırız. Bu süreç, onların bilgiyi eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirme yeteneklerini artırır ve daha bağımsız düşünme becerileri kazanmalarına yardımcı olur. Bu tür bir eğitim yaklaşımı, çocukların yalnızca bilgiyi öğrenmelerini değil, aynı zamanda bilginin nasıl uygulanabileceğini, nasıl sorgulanabileceğini ve alternatif çözüm yolları üretebilmelerini teşvik eder.³⁶

Felsefi düşünce, çocuklara analitik düşünme becerileri kazandırarak bilgi edinme süreçlerini zenginleştirir. Mantıklı düşünce ve eleştirel değerlendirme, çocukların bilgiye ulaşma ve bu bilgiyi sorgulama kapasitelerini artırır. Ayrıca, felsefi pratiğin bir parçası olarak, çocuklar öğrendikleri bilgileri bağlamsal olarak değerlendirme yeteneklerini geliştirir.

Felsefi düşünme, çocuklara, bilgiyi sorgulama ve değerlendirme fırsatı tanır. Bu süreç, onların bilgiyi yüzeysel bir şekilde kabul etmelerinin ötesine geçmelerini sağlar; böylece, bilginin kaynağını, doğruluğunu ve uygulanabilirliğini değerlendirebilir hale gelirler. Örneğin, felsefe eğitimi çerçevesinde yapılan tartışmalar, çocukların bir argümanı destekleyen veya çürüten delilleri analiz etmelerine ve kendi düşüncelerini mantıklı bir şekilde ifade etmelerine olanak tanır.

Çocukların içgüdüsel olarak merak etme eğiliminde oldukları ve çevrelerini keşfetme isteği taşıdıkları bilinmektedir. Bu merak, sorular sorma ve düşünme sürecine giriş yapma şeklinde ifade bulur. Bu süreç, çocuğun dünyayı anlama ve kendi yerini bulma çabasının bir

³⁶ Alkın Şahin ve Tunca, 2015: (192-206)

parçasıdır. Çocuklar doğal bir meraka sahip oldukları için, onları bu yönlerini güçlendirmek yaratıcılık adına önemlidir.³⁷

Çocuklara bilgi kullanımında yönlendirici bir etki sağlayan felsefe, bilgiyi günlük yaşamlarında, eğitimlerinde ve sosyal etkileşimlerinde etkili bir şekilde kullanabilme becerisi, çocukların bilgi edinme süreçlerini daha anlamlı ve işlevsel hale getirmelerine olanak tanır. Bu sayede, çocuklar, felsefi düşünce aracılığıyla, bilgiye daha etkili bir şekilde hakim olmanın ve onu çeşitli bağlamlarda uygulamanın yollarını keşfederler.

Merak duygusu, çocukların düşünme becerilerini geliştirmelerine ve sorunlara karşı daha iyi bir anlayış geliştirmelerine yardımcı olur. Çocukların merak duygularına saygı göstermek ve onların sorularını desteklemek ve onların düşünme yeteneklerini teşvik etmek çocuğun varlığını anlamlandırmasına imkân sağlar.

Felsefeciler gibi, çocuklar da dünyayı keşfetme sürecinde, onun üzerinde gerçekleşen her şeyi bir kez daha deneyimlerler; bu nedenle her olay, çocukların merak ve hayretine konu olur. Aslında, felsefenin temelini oluşturan şüphe, merak ve hayret duyguları, çocukluk dönemine ait olan zihinsel özelliklerdir. İnsan, bilgi arayışına ilk adımını atan merakla doğar ve bu merak, felsefi düşünceyi şekillendiren temel güdülerden biridir.

Çocuklarda merak duygusunun felsefi yolla desteklenmesi, bilişsel gelişimlerine katkıda bulunmak ve eleştirel düşünme becerilerini güçlendirmek amacıyla önemli bir yaklaşımdır. Felsefi yaklaşım, çocukların meraklarını yönlendirmek, anlamak ve genişletmek için özel bir çerçeve sunar. Felsefi merak, çocukların bilgiye erişim süreçlerini sadece öğrenmekle kalmayıp, aynı zamanda bilgiyi sorgulayarak ve eleştirel bir şekilde değerlendirerek daha derinlemesine anlamalarını sağlar.

Çocuklarda merakın desteklenmesi, öncelikle onlara soru sorma becerisi kazandırmak ile başlar. Felsefi düşünce, çocukları düşündürmeyi teşvik eden, konuları sorgulamaya yönlendiren ve kendi düşünce süreçlerini oluşturmalarına yardımcı olan bir alan sağlar. Bu, çocukların içsel meraklarını tanımlarına ve bu merakları etkileşimli bir şekilde ifade etmelerine olanak tanır. Bu süreç, çocukların problem çözme yeteneklerini ve bağımsız düşünme becerilerini geliştirir. Özellikle, açık uçlu sorular ve felsefi diyaloglar aracılığıyla, çocuklar kendi düşüncelerini ifade etme ve diğer görüşleri değerlendirme fırsatı bulurlar. Bu durum, onların empati kurma ve farklı bakış açılarına açık olma yeteneklerini güçlendirir.

Çocuklar, çevrelerindeki dünyayı keşfederken, bu süreçte meraklarını ve şaşkınlıklarını aktif bir şekilde kullanırlar. Her yeni deneyim, onların zihinsel esnekliğini

³⁷Wartenberg, 2018.

arttırır. Bu noktada, çocukların içsel dünyası, dünyayı anlama arzusu ve sorgulama eğilimleri, felsefi düşüncüyü doğurur.

Felsefenin ortaya çıkışında etkili olan temel öğeler arasında şüphe, merak ve hayretin belirgin rolü vardır. Şüphe, mevcut bilgileri sorgulama ve eleştirme güdüsünü içerir. Merak, bilinmeyene karşı duyulan açlığı ve bilgiye yönelik arzuyu temsil eder. Hayret, çevredeki olaylara ve olgulara karşı duyulan şaşkınlığı ifade eder. Bu temel duygular, felsefi düşüncenin doğuşunda ve evriminde kilit bir rol oynar.

Çocukların dünya ile kurdukları temel ilişki, felsefecilerin şüphe, merak ve hayretle dolu dünya algısına benzer. Bu nedenle, felsefenin temel motivasyonlarından olan şüphe, merak ve hayret, insanın zihinsel evrimine çocukluk döneminde başlar ve felsefi düşüncüyü besleyen temel unsurlardandır.

Matthew Lipman, "*Philosophy for Children*" adlı makalesinde, erken yaşta düşünme eğitiminin önemi üzerine durmuş ve bu eğitimin çocukların düşünme kapasitelerini geliştirmek amacıyla nasıl tasarlanması gerektiğini ele almıştır. Lipman, çocuklar için felsefe eğitiminin, üniversite seviyesinde verilen geleneksel felsefe eğitiminden farklı olarak, çocukların ilgisini çekecek şekilde, onların anlayabileceği ve ilgi duyabileceği içeriklerle zenginleştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ona göre, felsefe eğitimi çocuklara sunulduğunda, onların sorgulama, eleştirel düşünme ve problem çözme gibi bilişsel yeteneklerinin gelişimini destekler. Bu yaklaşım, çocukların kendileri ve çevreleri hakkında daha derin düşüncelere dalmasını teşvik ederken, aynı zamanda akademik ve kişisel gelişimlerine de katkıda bulunur. Lipman, çocuklara yönelik felsefe eğitiminin, onların entelektüel meraklarını ve bağımsız düşünme yeteneklerini artırarak, daha bilinçli ve analitik düşünen bireyler haline gelmelerine olanak sağladığını ifade eder.

3.2. Çocukların Felsefi Sorulara Yanıt Verme Biçimleri

Felsefe tarihine baktığımızda felsefenin özünde merak duygusu ve bu merakla birlikte insanın yaşadığı dünyayı anlama isteği vardır. İnsan, merak ettiği herhangi bir şeyi anlamaya çalışırken çeşitli sorular sormakta ve bu süreç aslında merakla birlikte kendine dert edindiği herhangi bir şeyi sorularla cevaplandırmaya çalışmaktadır. Dünyayı keşfetme, anlama isteği, soru sorma ve merak etme gibi özellikler, çocuklarda da mevcut olan temel özelliklerdir.

Felsefe, insanın dünyayı anlama isteğinin bir tezahürüdür ve bu düşünsel etkinlik, merakın sonucu olarak ortaya çıkar. Merak, insanın içinde bulunduğu dünyayı daha derinlemesine anlama ve anlamlandırma arzusunu tetikler. İnsanlar, merak ettikleri konuları anlamak ve bu soruları cevaplamak için düşünsel çabalar harcarlar.

Bu özellikler çocuklarda da bulunan temel özelliklerdir. Çocuklar dünyayı merakla keşfeder, sorgularlar ve sorular sorarlar. Bu, onların düşünme süreçlerinin başlangıcıdır ve felsefi düşünme becerilerinin temeli atılır. Dolayısıyla, felsefenin temel unsurlarının çocuklarda da mevcut olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle, çocuklar için felsefe eğitimi, bu temel özellikleri teşvik ederek düşünsel büyümelerini desteklemeyi amaçlar. Çocuklar da filozoflar gibi cesur bir şekilde davranırlar; yaşadıkları dünyayı merak ederler, çevrelerini keşfederler ve dünyayı anlamak için çeşitli sorular sorarlar.

Eğer çocukluk, insanlığın ilk evresi ya da başlangıcı olarak kabul edilirse, felsefe de temel olarak bilginin, varlığın, amaçların ve neden-sonuç ilişkilerinin açıklanmasıyla ilgili bir başlangıç noktası olarak değerlendirilebilir. Bu durumda, felsefi düşünce, insanın bilişsel kapasitesinin gelişimiyle birlikte ortaya çıkan temel sorulara yanıt arama sürecini içerir.³⁸ Felsefe, bilgiye, varlığa, amaçlara ve neden-sonuç ilişkilerine dair temel sorulara yönelik sistemli bir düşünce pratiği olarak kabul edilir. İnsanlığın başlangıcında, çocukluk döneminde ortaya çıkan merak ve keşif dürtüleri, felsefi düşüncenin temelini atmış olabilir. Felsefe, bu sorulara yanıt arayarak, dünya ve varlık hakkında anlam ve anlamlandırma çabası içinde olan insan zihninin evrimine katkıda bulunur.

Bu bağlamda, felsefe, çocukluktan başlayarak insanın dünyayı anlama, kendisiyle ilişki kurma ve içsel bir anlam arayışına girişme çabalarını yansıtan bir düşünsel sürecin parçasıdır. Bilginin, varlığın ve amaçların doğası üzerine yapılan felsefi düşünce, insanın bilişsel ve entelektüel gelişiminin evrelerini kapsayan bir disiplindir.

Felsefi düşünce, çocuklara çeşitli bilişsel beceriler kazandırarak onların karşılaştıkları problemlere yaratıcı, özgün ve etkili çözümler üretmelerini destekler. Bu süreç, çocukların kendi fikirlerini açık, net ve ikna edici bir şekilde ifade etmelerini sağlarken, aynı zamanda başkalarının fikirlerini anlama, analiz etme ve eleştirmek için gerekli becerileri geliştirmelerine yardımcı olur. Felsefi düşünce ayrıca çocuklara farklı bakış açılarına açık olma ve empati kurma becerilerini kazandırarak, onların dünya görüşlerini zenginleştirmelerine ve daha derin bir anlayışa ulaşmalarına olanak tanır.

Jean Piaget'nin ortaya koyduğu bilişsel gelişim teorisi, çocukların düşünsel yeteneklerinin evreler halinde geliştiğini ileri sürer. Bu teoriye göre, 11 veya 12 yaşına kadar çoğu çocuk, soyut ve karmaşık konularla başa çıkmak ve felsefi düşünme becerilerini kullanmak konusunda tam anlamıyla olgunlaşmamıştır. Piaget'nin bilişsel gelişim teorisi, çocukların bilişsel yeteneklerinin belirli evrelerde evrildiğini ve soyut düşünme yeteneğinin formel işlem aşamasında tam olarak geliştiğini öne sürer. Bu dönem, soyut kavramlarla

³⁸Çiçek, 2017: 52

çalışabilme ve mantıksal düşünme becerilerini etkin bir şekilde kullanabilme yeteneğini içerir. Ancak, bu yeteneklerin çocuklarda tam olarak olgunlaşması için belli bir yaşa ve gelişim seviyesine ihtiyaç duyulmaktadır.³⁹ Düşünsel gelişim konusunda bir kavramda ustalaşmanın aşamalarını haritalandırır ve 11 yaşından önce soyut kavramlar üzerinde düşünme, hipotez kurma ve mantıksal sonuçlar çıkarma gibi becerilere sahip olmadığından çocuğun düşünme eyleminin öznel bir yanı olmadığını savunur.⁴⁰

Filozof Gareth Matthews, “*Felsefe ve Çocuk*” kitabında çok küçük çocukların felsefi düşünceye dair birçok ilginç örneği detaylı bir şekilde sunarak Piaget'nin çocuklarda felsefi düşünceyi değerlendirmesi konusundaki sınırlamalarını vurgular. Matthews'ın bakış açısına göre, çocuklar daha küçük yaşlarda, kavramsal düşünce ve felsefi sorularla ilgili şaşırtıcı ve düşündürücü tepkiler sergileyebilirler. Kitabında, çocukların felsefi şaşkınlıklarını örneklerle açıklamak suretiyle, bu küçük bireylerin dünya hakkındaki düşüncelerinin derinliği ve karmaşıklığına vurgu yapar. Örneğin;

TİM (yaklaşık altı yıl) bir tencereyi yalamakla meşgulken, "Baba, her şeyin bir rüya olmadığından nasıl emin olabiliriz?" diye sordu. (s.1)

Bir akşam saat sekizde yatan ÜRDÜN (beş yıl) şöyle sordu: "Eğer sekizde yatıp sabah yedide kalkarsam, saatin küçük ibresinin yalnızca bir kez döndüğünü gerçekten nasıl bilebilirim?"? Bunu izlemek için bütün gece ayakta mı kalmam gerekiyor? Kısa bir süreliğine de olsa bakışlarımı başka tarafa çevirsem belki küçük el iki kez döner." (s.3)

Bir gün, uçakların havalandığını, yükseldiğini ve yavaş yavaş uzaklaştığını gören JOHN EDGAR (dört yaşında) ilk uçak yolculuğuna çıktı. Uçağın yükselişi durduğunda ve emniyet kemeri işareti söndüğünde, John Edgar babasına döndü ve oldukça rahatlamış ama yine de şaşkın bir ses tonuyla şöyle dedi: "Burada işler gerçekten küçülmüyor." (s.4)

Matthews'ın çalışması çocukların felsefi düşünce yeteneklerini sadece belirli durumlarda değil, sürekli olarak sergiledikleri yönünde bir argüman sunmaktadır. Bu örnek, çocukların felsefi tartışmalara katılımının düzenli ve tutarlı olduğunu göstermek adına kullanılmıştır. Matthews'ın bu örnekleri, çocukların felsefi düşünce kapasitelerini daha derinlemesine anlama çabalarının bir parçası olarak değerlendirilebilir.

Ian (altı yaşında), ebeveynlerinin arkadaşlarının üç çocuğunun televizyonu tekeline aldığını hayal kırıklığına uğrattı; onu en sevdiği programı izlemekten alıkoydular. "Anne," diye sordu hayal kırıklığıyla, "neden üç çocuğun bencil olması bir çocuktan daha iyidir?" (s.41)

³⁹<https://plato.stanford.edu/entries/children/> (erişim tarihi: 06.01.2024)

⁴⁰Matthews, 2023: 58.

Bu durum, canlı bir tartışma ortaya çıkarabilir ve ziyarete gelen üç çocuğun düşüncesizliğini, dört çocuğu tatmin edecek bir çözüm olup olmadığının sorgulanmasını ve bir kişinin kendisini kötü durumda hissetmesi durumunda nasıl davranabileceği konusunda çocukların konu hakkında fikirlerinin konuşabilmelerini sağlayabilir. Benzer durumlarda kalmış çocukların empati kurma yeteneklerini kullanma ve kişisel deneyimlerini paylaşma eğiliminde olmalarını içerir. Çocukların benzer zorlukları deneyimlemiş olmaları, onların felsefi düşünce yeteneklerini daha derinlemesine kullanma isteğini ve kapasitesini artırabilir. Bu durum, çocukların kişisel deneyimlerini bağlam içinde değerlendirme ve genel ilkelere uygulama becerilerini geliştirmelerine katkıda bulunabilir. Bu tür bir deneyim paylaşımı, çocukların Ian'ın durumu üzerine düşünce süreçlerini daha zenginleştirebilir ve geniş bir tartışmaya katkı sağlayabilir.

Küçük çocukların etraflarındaki şeyler hakkında sürekli sorular sorduğu bilinmektedir. Bir çocuğun “Dünya nasıl oluşmuştur?” sorusu ile felsefe tarihinde Doğa filozoflarının “arkhe” arayışı problemi büyük benzerlikle taşımaktadır. Bakıldığında, filozofların da çocukça sorular sorarak cevap arayışı içerisinde olduğu görülmektedir. “Felsefe, çocuğun karmaşık sorularına yetişkince yanıtlar arama çabasıdır.”⁴¹ Matthews, felsefi düşünme etkinliğini çocuklar tarafından doğal olarak yapılan bir etkinlik olarak tanımlar.

Çocuklar için felsefe programı, öğrencilere felsefi sorular sorma, mantıklı düşünme, eleştirel düşünme ve argümantasyon gibi felsefi becerileri öğretmeyi amaçlar. Bu, çocukların düşünme süreçlerini teşvik ederek, kendi düşünsel kapasitelerini geliştirmelerine yardımcı olur. Ayrıca, çocukların kavramsal anlayışlarını derinleştirir ve felsefi düşünceyi günlük yaşamlarına uygulamalarını teşvik eder.

Çocuklar için felsefe programı, felsefenin sadece yetişkinlere özgü olmadığını ve çocukların da felsefi düşünme becerilerini öğrenip kullanabileceğini vurgular. Bu yaklaşım, çocukların eleştirel düşünce, sorgulama ve anlam oluşturma yeteneklerini geliştirmelerine katkı sağlar ve felsefi diyalog yoluyla düşünsel büyümelerini teşvik eder.

Wartenberg, çocukların doğal olarak felsefe yapabildiğini çocuğunun ona sorduğu sorulardan yola çıkarak ileri sürmüştür.⁴² Bu bağlamda, çocukların doğal olarak sahip oldukları felsefi eğilimleri desteklemek önemlidir. Bu, erken yaşlardan itibaren çocuklara felsefe eğitimi verilerek gerçekleştirilebilir. Felsefe eğitimi, çocuklara düşüncelerini açıkça ifade etme, mantıklı argümanlarla destekleme ve fikirlerini başkalarıyla tartışma becerisi

⁴¹Matthews, 2023: 60.

⁴² Özkan, 2020: 49-61.

kazandırmak amacıyla tasarlanır. Bu sayede çocuklar, düşünsel yeteneklerini geliştirir ve felsefi bakış açılarına sahip bireyler olarak yetişirler.

Çocuğun en temel özelliklerinden biri, çevresini bilmek ve anlamak istemesidir. Bu nedenle, çocuklar sürekli soru sorma, dünya hakkında daha fazla bilgi edinme ve merak duyma eğilimindedirler. Soru sormak, çocukların doğasında vardır ve merak duyguları hiç eksilmez. Çocuklar, cesaretli bir şekilde düşünme yeteneklerini kullanarak çevrelerini keşfetmekten duydukları heyecanla sorular sormaktan asla vazgeçmezler. Wartenberg'in ifade ettiği gibi, çocuklarla filozoflar arasında paylaşılan özelliklere baktığımızda bu özellikler, çocuklarla filozoflar arasında paylaşılan ortak özelliklerdir.

İçinde bulunduğu durumu anlamlandırma çabası ile çocuk, toplumu ve içinde yaşadığı dünyayı anlamlandırma yolculuğunda felsefi bilinç ile hareket eden bireylerle benzerlik gösterir. Filozofun bu çabası gibi çocuğun da aynı çabada olması felsefenin temel değerlerinin çocukluk çağında daha baskın olduğunu göstermektedir.

“İnsanın yalnızca bilmek için bilmeyi arzulaması felsefi bilincin ilk ve en önemli koşuludur.”⁴³ Felsefi düşüncenin temel koşullarından biri, insanın sadece bilgi elde etmek için bilme arzusunu taşımasıdır. Bu, felsefi bilincin en temel ve kritik özelliklerinden biridir ve birçok felsefi düşünce geleneğinde vurgulanmıştır. Bu ifadenin özünü anlamak için, insan zihninin doğası ve bilgiye olan temel yaklaşımını göz önünde bulundurmak önemlidir. İnsan zihni, dünyayı anlama ve açıklama çabası içindedir. Ancak, bu çaba sadece zihinsel tatmin veya pratik fayda için değil, aynı zamanda bilginin kendisine olan bir arzu ile de motive edilir. İnsanlar, çevrelerini anlamak, kendi varlıklarını sorgulamak ve evrensel gerçekleri araştırmak için içsel bir dürtüye sahiptirler.

Felsefi bilinç, bu tür bir arzunun öncelikli olarak rasyonel ve eleştirel bir çerçevede işlenmesini ve değerlendirilmesini gerektirir. Yani, sadece bilgi elde etmek için bilme arzusu, doğru veya yanlış olasılıklarını tartışma ve sorgulama yeteneğiyle birleşmelidir. Felsefi bilinç, sorgulama, eleştirel düşünme ve rasyonel argüman geliştirme gibi becerileri teşvik ederken, aynı zamanda bilginin kendisine olan derin ve sürekli bir arzuyu yansıtır.

Bu ifade, insan zihninin sadece bilgiyi pasif bir şekilde tüketmekle değil, aynı zamanda bilgiyi aktif olarak araştırmak, sorgulamak ve anlamak için bir araç olarak kullanması gerektiğini vurgular. Dolayısıyla, felsefi bilinç, insanın sadece bilgiyi amaçladığı, anlamaya ve gerçeğe ulaşma yolculuğunda sürekli bir çaba içinde olduğu bir zihinsel tutum olarak tanımlanabilir. Bu durum, felsefi düşünceyi yönlendiren ve besleyen temel bir ilkedir.

⁴³Erkızan, 2002: 67.

Bu açıdan bakıldığında filozof ile çocuk arasında başka bir benzerlik görülür. Felsefeyi felsefe yapan şey esas olarak soru sormak ve merak etmektir. Felsefenin her çağda sorduğu bu soruların temeli çocukluk çağında atılır. Bu bağlamda, filozoflar ile çocuklar arasındaki benzerlik, temelde merak etme, sorgulama ve düşünme arzusunda yatar. Her ikisi de dünyayı ve insan deneyimini anlamak için temel sorular sormaya eğilimlidirler. Felsefi düşüncenin gelişimi, bu doğal merak ve sorgulama eğiliminin daha sistemli ve eleştirel bir çerçeveye oturtulmasıyla gerçekleşir.

Droit filozofların, sorularından vazgeçmemiş çocuklar olduğunu söyleyerek çocuk ve filozof arasında yakın bir ilişki olduğunu, filozofların da tıpkı çocuklar gibi ne tamamıyla bilgisiz ne de tam anlamıyla bilge olduklarını, yaşama ilişkin ilk paylaşımlarının “bilgisizlik” olduğunu ifade eder.⁴⁴ Bu nedenle, evrende karşılaştıkları sonsuz soru karşısında tam bir şaşkınlık hali içinde olduklarını ifade ederler; bu durum, çocukların dünyayı keşfederken sergiledikleri merak ve sorgulama tutumuna benzerlik gösterir. Droit, filozofların bilgiye ulaşma sürecindeki temel başlangıç noktası olarak “bilgisizlik” durumunu vurgular. Bu, Sokratik bir bilgelik anlayışına işaret eder; Sokrates, bilgeliğinin farkında olmanın ilk adımının kendi bilgisizliğini kabul etmek olduğunu savunur. Bu düşünce tarzı, çocukların da yeni bilgilerle karşılaştıklarında gösterdikleri doğal tepkiye benzerdir. Çocuklar, herhangi bir ön yargıya sahip olmaksızın, dünya hakkında sorular sorma eğilimindedirler ve bu, onların öğrenme sürecini şekillendirir.

⁴⁴Şahin, 2023: 368-388.

SONUÇ

Çocuklar ve filozoflar bu çerçeveden ele alındığında, temelde benzer düşünce yapılarına ve bilgi edinme süreçlerine sahip olduklarını görüyoruz. Bu iki grup, merakları ve sorgulama yöntemleriyle, dünya hakkında derinlemesine ve özgün anlayışlar geliştirmektedir. Bu çalışmada, bu benzerlikleri daha detaylı bir şekilde ortaya koymak için felsefi temelde Çocuklar İçin Felsefe yöntem ve teknikleri ele alınarak, felsefi soruların çocukların merak ve eleştirel düşünme becerileri üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Sokratik sorgulama veya felsefi düşünme yöntemi çocuklar için kullanıldığında, onların düşünme biçimlerini derinleştirir ve eleştirel düşünce yeteneklerini geliştirir. Filozofların düşünme biçimleriyle olan benzerlikler, çocukların bu yöntemle daha soyut kavramları sorgulayabilme ve anlayabilme yeteneklerinde belirginleşir. Çocukların felsefi sorgulama ile kazandıkları bu yetenekler, onlara esnek düşünme alanı sağlar.

Çocukların düşünme biçimleri, doğal olarak meraklı ve keşfetmeye açıktır. Felsefe eğitimi bu doğal eğilimi sistemli bir sorgulama ve kavramsal düşünme sürecine dönüştürür. Filozoflar gibi çocuklar da gözlemledikleri dünya üzerinde düşünür ve var olan bilgileri sorgularlar. Bu süreç, onların bilgiyi sadece kabul etmek yerine, üzerinde düşünmelerini ve bilginin doğruluğunu test etmelerini sağlar. Felsefi sorular, çocukların doğal merak duygusunu harekete geçirdiği ve bu merakı sürdürülebilir kılmada etkili olduğundan çocuklar bu sorularla karşılaştıklarında çevrelerini ve kendilerini anlamlandırma süreçlerine daha yoğun bir şekilde katılım gösterirler. Özellikle açık uçlu ve kesin yanıtları olmayan felsefi sorular, çocukların zihinsel süreçlerini aktif hale getirir.

Etik, estetik ve varlıkla ilgili sorular gibi, daha derin ve soyut konular üzerine düşünme yetisi kazanan çocukların hayatın karmaşık ve çok boyutlu doğasını anlamaları ve daha geniş bir perspektiften düşünmeleri kolaylaşır. Felsefi sorgulama, çocukların farklı düşünce ve inanç sistemlerine açık olmalarını, bu farklılıkları anlamlandırmalarını dolayısıyla toplumsal ve kültürel çeşitliliğe karşı daha hoşgörülü ve anlayışlı olmalarını sağlar.

Filozofların düşünce süreçleri, sıklıkla soyut kavramlar ve prensipler üzerine kuruludur. Çocuklara uygulanması hedeflenen felsefi eğitim de benzer şekilde, onların soyut düşünme kapasitelerini geliştirmeyi amaçlar. Çocuklar, filozofların kullandığı benzer düşünce teknikleri aracılığıyla, kendi düşünce yapılarını sorgular ve geliştirirler. Örneğin, bir filozof bir ahlaki problem üzerine düşünürken, çocuklar da felsefe oturumlarında benzer ahlaki problemler üzerine düşünerek kendi değer yargılarını ve düşüncelerini şekillendirirler.

Bu sürecin bilimsel arka planı, gelişimsel psikoloji ve eğitim bilimlerindeki çalışmalarla desteklenir. Çocukların erken yaşlardan itibaren kritik düşünme ve problem çözme becerilerini geliştirmeleri, akademik ve kişisel gelişimlerine önemli katkılarda bulunur. Felsefe eğitimi, çocukların bu yeteneklerini destekleyerek onların daha bağımsız ve analitik düşünürler olmalarına yardımcı olur. Aynı zamanda, bu eğitim yöntemi, çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerini de olumlu yönde etkiler; çünkü felsefe, onlara başkalarının bakış açılarını anlama ve empati kurma fırsatı sunar.

Çocukların dünya hakkındaki soruları, onların nasıl bir bilgiye ulaşmaya çalıştıklarını ve bu bilginin nasıl işlendiğini gösterir. Çocukların deneyimlerden öğrenme biçimi, filozofların teorik sorgulamaları ile paraleldir. Her iki grup da gözlemledikleri veya tecrübe ettikleri dünya üzerine modellemeler yapar ve bu modellemeleri sürekli olarak test eder, revize ederler. Çocuklar, dil ve semboller aracılığıyla dünyayı anlamlandırır, filozoflar da dilin sınırları ve imkanları üzerine derinlemesine düşünürler. Bu süreçte, her iki grup da var olan anlam ve yapıları sorgular, alternatif yorumlar geliştirir.

Buna ek olarak, çocukların yaratıcı düşünce biçimleri, filozofların özgün teoriler ve kavramlar geliştirme sürecine benzer. Çocukların oyunları, kurdukları dünyalar, kendi içinde tutarlı kurallar ve yapılar barındırır; bu yapılar zaman içinde dönüşür ve gelişir. Filozoflar da benzer şekilde, düşünsel yapılarını sürekli olarak ele alır ve yeniden şekillendirirler. Her iki durumda da bu süreçler, düşüncenin evrimsel bir karakter taşıdığını ve sürekli bir dönüşüm içinde olduğunu gösterir.

Çocuklar ve filozoflar, dünyayı anlama ve bilgi edinme konusunda benzer süreçler izlerler. Eğitim metotlarının geliştirilmesi, çocukların doğal merakını destekleyecek şekilde düzenlenerek, filozofların derin düşünce yapılarından öğrenilerek bu süreçler zenginleştirilebilir.

Çocuklar için felsefe yönteminin uygulanması ile, filozofların düşünme biçimleriyle birçok benzerlik taşıyan çocukların düşünme yetileri gelişir ve bu yöntem çocukların düşünce yapısını zenginleştirir. Çocuklara erken yaşta felsefi düşünme becerileri kazandırılması, onların eleştirel düşünme, mantıksal akıl yürütme ve yaratıcı düşünce gibi temel becerilerini geliştirir. Bu süreç, bilimsel düşüncüyü destekleyen disiplinler arası bir yaklaşım olarak değerlendirilmelidir. Çocuklar İçin Felsefe eğitim sistemlerinde daha fazla yer bulması gereken bir yöntemdir. Felsefe eğitimi, çocukların bilgiyi sorgulayıcı ve yaratıcı bir biçimde kullanmalarını sağlayarak, onları yaşam boyu öğrenen bireyler olarak yetiştirmekte büyük bir rol oynar.

Yaptığım bu çalışma, eğitim sistemlerinde felsefi yaklaşımların ve felsefi soruşturma tekniklerinin daha fazla yer alması gerektiğini önermektedir. Öğretmenlerin ve eğitimcilerin, çocukların merakını ve eleştirel düşünme becerilerini destekleyecek şekilde felsefi soruları derslerinde kullanmaları, çocukların daha donanımlı bireyler olarak yetişmelerine katkı sağlayacaktır. Eğitim programlarına felsefi içeriklerin ve etkinliklerin eklenmesi, çocukların akademik başarılarının yanı sıra bilişsel ve duyuşsal gelişimlerine de olumlu yönde etki edecektir.

Çocuklarla Felsefe alanında incelediğim yöntem ve tekniklere bakıldığında, Türkiye eğitim sisteminde felsefi yaklaşımların ve felsefi soruşturma tekniklerinin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için öğretmen eğitimi, müfredat entegrasyonu, uygun materyal geliştirme ve okul içi/dışı destek mekanizmalarının oluşturulması gerektiği görülmektedir. Türkiye'deki eğitim sistemi, çocuklarla felsefe yapma konusunda destekleyici ve teşvik edici bir yapıya sahip olmalıdır. Öğretmenlerin ve ebeveynlerin bu tür çalışmalara yönelik olumlu tutumları, programın başarısı için kritik öneme sahiptir. Eğitim sisteminde bu tür çalışmalara yer verilmesi ve öğretmenlerin bu konuda eğitilmesi, programın etkinliğini artıracaktır. Felsefi soruşturma tekniklerinin etkin bir şekilde uygulanabilmesi için uygun materyaller ve etkinlikler geliştirilmelidir. Bu materyaller, eğitim sistemine uygun bir şekilde tasarlanmalı ve öğrencilerin ilgisini çekecek nitelikte olmalıdır. Kullanılan hikayeler ve yöntemler kültürel, tarihi ve sosyal dinamiklerine uygun hale getirildiğinde kültürel bağlam, çocukların hikayelere ve tartışmalara katılımını önemli ölçüde etkileyebilir. Bu nedenle uyarlama yapılmadan kullanılan hikayelerin doğrudan uygulanması, beklenen sonuçları vermeyebilir.

Felsefi düşünme etkinliği, sadece sınıf içi uygulamalarla sınırlı kalmadan ailelerin de sürece dahil olduğu bir yöntem olarak uygulandığında, çocukların felsefi düşünme becerilerini günlük yaşamlarında da kullanmaları teşvik edilmiş olacaktır. Okul içinde düzenlenecek felsefi tartışma atölyeleri, seminerler ve etkinlikler, öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini pekiştirmelerine yardımcı olacaktır. Ayrıca, ailelere yönelik bilgilendirici programlar düzenlenerek, çocuklarının bu süreçte nasıl desteklenebileceği konusunda rehberlik sağlanabilir. Bu yöntemlerin etkili bir şekilde hayata geçirilmesi, öğrencilerin merak ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelerine ve daha donanımlı bireyler olarak yetişmelerine önemli katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akkocaoğlu Çayır, N. (2021). *Öğretmenler İçin Çocuklarla Felsefe (P4C) Rehberi*. Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Alkın Şahin S. ve Tunca N., (2015). “Felsefe ve Eleştirel Düşünme”. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, 192-206
- Başarer, D. (2017). “Bir Düşünme Türü Olarak Mantıksal Düşünme”. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(41), 433-442
- Cam, P. (2023). *20 Düşünme Aracı: Sınıfta Nasıl İş Birliği Sağlanır, Sorup Soruşturulur*. (Çev. B.Balcan), Say Yayınları, İstanbul.
- Cevizci, A. (2015). *Felsefenin Kısa Tarihi*. Say Yayıncılık, İstanbul.
- Çiçek, H. (2017). “Felsefeyle Çocuk Çocukla Felsefe”. *Çocuk ve Medeniyet*, 2(4), 51-60.
- Çotuksöken, B. ve Tepe, H. (yay. Haz.). (2015). *Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi*. Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara.
- Dikmelik, E. (2022). *Sorgulayan Çocuklar Çocuklarla Felsefe Elkitabı*. Epsilon Yayınevi, İstanbul.
- Direk, N. (2011). *Çocuklarla Felsefe*. Pan Yayıncılık, İstanbul.
- Direk, N. (2006). *Filozof Çocuk*. Pan Yayıncılık, İstanbul.
- Direk, N. (2019). *Gençler İçin Felsefe*. Pan Yayınları, İstanbul.
- Direk, N. (2002). *Küçük Prens Üzerine Düşünmek*. Pan Yayınları, İstanbul.
- Direk, N. (2021, 06 03). "Çocuklar için Felsefe'yi Türkiye'ye Getiren İsim:Nuran Direk". (S. Ünal, Röportaj Yapan) <https://www.felsefegundem.com/2021/06/03/manset/cocuklar-icin-felsefeyi-turkiyeye-getiren-isimnuran-direk/> (erişim tarihi: 06.05.2024).
- Droit, R.P. (2013). *Kızıma Felsefe Öğretiyorum*. (Çev. İ. Yerguz), Say Yayınları, İstanbul.
- Erkızan, Hatice Nur (2002). “Küreselleşmenin Tarihsel ve düşünsel Temelleri Üzerine”. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Sayı 18: 61-75.
- Fisher, R., Teaching Thinking (2nd edition). London: Continuum Books, 2005.
- Gaut, B. ve Gaut, M. (2021). *Çocuklar İçin Felsefe Pratik Bir Rehber*. (Çev. F. Orman), Karakarga Yayınları, İstanbul.
- Heidegger, M. (1995). *Nedir Bu Felsefe?* (Çev. A. Irgat), Afa Yayınları, İstanbul.
- Horner, C. ve Westacott, E. (2022). *Felsefe Aracılığıyla Düşünme*. (Çev. A. Arslan), Phoenix Yayınevi, Ankara.

- Jackson, T. E. (2012). Home Grown. *Educational Perspectives - Journal of the College of Education*, 44(1-2), 3-7. https://p4chawaii.org/wp-content/uploads/2012_11_15_Philosophy-for-Children1.pdf (erişim tarihi 03.03.2024)
- Kökten, H. (2023), “Eğitimde Felsefi Sorgulama ve Çocuklar İçin Felsefe (P4C)”, *Kaygı*, 22 (3), 2023, 1-33.
- Kuçuradi, I. (2015). Türkiye'de Felsefe Eğitimi. B. Çotuksöken, ve H. Tepe içinde, *Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi* (s. 17-21). Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara.
- Kuhn, D. (1999). A developmental model of critical thinking. *Educational Researcher*, 28(2), 16-26.
- Leslie, I. (2015). *Merak*. (Çev. C. E. Topaktaş), NTV Yayınları, İstanbul.
- Lipman, M. (2023). *Felsefe Okulda*. (Çev. M. Kerem), Usturlab, İstanbul.
- Lipman, M., Sharp, A. M. ve Oscanyan F. S. (2023). *Felsefe Sınıfta*. (Çev. M. Kerem), Usturlab, İstanbul.
- Lipman, M. (1991). *Thinking in education*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lone, J. M. (2017). *Filozof Çocuk*. (Çev. G. Arıkan), Sola Unitas, İstanbul.
- Lone, J. M. ve Burroughs M. D. (2023). *Eğitimde Felsefe Okullarda Sorgulama ve Diyalog*. (Çev. U. Ersezen), Say Yayınları, İstanbul.
- Makaiau, A. S., ve Miller, C. (2012). The Philosopher's Pedagogy. *Educational Perspectives - Journal of the College of Education*, 44(1-2), 8-18. https://p4chawaii.org/wp-content/uploads/2012_11_15_Philosophy-for-Children1.pdf (erişim tarihi 03.03.2024)
- Matthews, G. B. (2023). *Felsefe ve Çocuk Çocukların Felsefi Sorularına Yanıt Vermek*. (Çev. M. Bülbül), Say Yayınları, İstanbul.
- Matthews, G. B. (2000). *Çocukluk Felsefesi*. (Çev. E. Çakmak), Gendaş Kültür, İstanbul.
- Matthews, G. B. (2023). *Çocukluk Felsefesi Küçük Zihinler İçin Büyük Sorular*. (Çev. G. Ergün), Say Yayınları, İstanbul.
- McCall, C. C. (2017). *Düşünmeyi Dönüştürmek*. (Çev. N. P. Boyacı, ve K. Gülenç), Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. LTD ŞTİ., Ankara.
- McCall, C. (2023). *Düşünmeyi Dönüştürmek: İlk ve Orta Sınıflarda Felsefi Sorgulama*. (Çev. K. Gülenç ve N.P. Boyacı), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Mehdiyev, G. ve Tozduman Yaralı, K. (2021). *Çocuklarla Felsefe Çalışmaları*. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Mori, L. (2021). *Çocuklarla Felsefe Oyunları*. (Çev.Ç. Ekiz), Epsilon Yayınevi, İstanbul.
- Önal, M, Çocukça Felsefe Yapmak ya da Düşünme ve Felsefe Dersine Hazırlanmak, *Çocuk ve Medeniyet*, 2017/2, 62-69.

- Önal, M. (2020). "Felsefede Merak Etme Duygusu ile Teorik Düşünme İlişkisi". *10th ECLSS Conferences on Language and Social Sciences*. 20-21 Kasım 2020, Kasakistan, 299-305.
- Özdemir, F. T. (2021). *Filozoflara Göre Çocuk: Tarihsel Bir Çalışma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Özdemir, Ö. (2021). *Felsefe Sınıfı İlkokul Öğretim Programıyla Bütünleştirilmiş Çocuklarla Felsefe Uygulamaları*. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Özkan, B. (2020). "Çocuklar İçin Felsefe Neden Önemlidir?". *Ulusal Eğitim Akademisi Dergisi (UEAD)*, 4(1): 49-61.
- Petek Boyacı, N., Karadağ, F., & Gülenç, K. (2018). "Çocuklar İçin Felsefe / Çocuklarla Felsefe: Felsefi Metodlar, Uygulamalar ve Amaçlar". *Kaygı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*(31), 145-173. <https://doi.org/10.20981/kaygi.474657>
- Piaget, J. (1952). *The origins of intelligence in children*. New York: International Universities Press
- Pritchard, Michael, "Çocuklar için Felsefe", *Stanford Felsefe Ansiklopedisi* (Yaz 2022 Sürümü), Edward N. Zalta (ed.), <https://plato.stanford.edu/entries/children/> (erişim tarihi: 06.01.2024)
- Sormaz Ögüt, F. (2019). *Felsefi Düşünmenin Önemi ve Çocuklar İçin Felsefe*. Doktora Tezi. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şahin, G. (2023). "Düşünsel Bir Yolculuk: Çocuklar İçin Felsefe". *RumeliDE Dil Ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*(36): 368-388.
- Şenşekerci, E., & Bilgin, A. (2008). "Eleştirel Düşünme ve Öğretimi". *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(14), 15-43.
- Temiz, M., & Bayraktar, L. (2023). "Çocuklarla Felsefede Dil ve Düşüncenin Önemi". *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi Hafıza*, 5(1): 1-18.
- Tok E. ve Sevinç M. (2010) "Düşünme Becerileri Eğitiminin Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme Becerilerine Etkisi". *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 27: 67-82.
- Tozduman Yaralı, K. (2020). "Gelişimsel Açıdan Eleştirel Düşünme ve Çocuklarda Eleştirel Düşünmenin Desteklenmesi". *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 48, 454-479.
- Uyanık, M. (ed.). (2021). *Çocuklar İçin Felsefe Hayal ve Hayret Duygusunu Korumak*. Post Yayınları, İstanbul.

- Uygur, Nermi. “Bir Felsefe Sorusu Nedir?”. *Felsefe Arkivi* 5, sy. 1 (Nisan 2012).
- Ünal, S. (2021). “Çocuklarla ve Yetişkinlerle Felsefece Düşünme Yöntemlerinin İncelenmesi”.
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Antalya.
- Wartenberg, T. E. (2018). *Küçük Çocuklar İçin Büyük Fikirler*. (Çev. S. Kurtar, ve A. K. Gülen), Sentez Yayıncılık, Ankara.
- White, D. A. (2014). *Çocuklar İçin Felsefe*. (Çev. U. Uğur), ODTÜ Yayıncılık, Ankara.
- Woolf, A. (2023). Düşün Bakalım! *Çocuklar İçin Felsefe*. (Çev. M. S. Ilgın), İthaki Yayıncılık, İstanbul.
- Worley, P. (2019). *Felsefe Makinesi*. (Çev. T. EbeseKBüyüküğürlü), Paraşüt Kitap, İstanbul.
- Worley, P. (2024). *Felsefe Dükkanı*. (Çev. E. Bozkurt ve N.O. Bozkurt), Say Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz, N. ve Bilican, Y. M. (2019). *Çocuk Edebiyatı ve Felsefe Öğretmen ve Veliler İçin P4C Örnekleri*. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	H. Sanem KARAMAN
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Gebizli Lisesi, Antalya
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Antalya, 2015
Yüksek Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Ana Bilim Dalı, Antalya, 2024
Tez Konusu	Çocuklar Ve Filozoflar: Felsefi Soruların Merak Ve Eleştirel Düşünmeye Etkisi
Yabancı Dil	İngilizce
BİLİMSEL FAALİYETLER	
P4C Türkiye’de 3 aşamalı olarak “Çocuklar ve Topluluklar İçin Felsefe (P4C) Eğitimci Eğitimi” ni tamamlayarak Pearson Assured onaylı “P4C Eğitim Uzmanı” sertifikası almıştır.	
İŞ DENEYİMİ	
Çalıştığı Kurumlar	Okyanus Kolejleri-Rehber Öğretmen 2022- Antalya Bilim Koleji-Müdür Yardımcısı 2021-2022 Antalya Bilim Koleji-Felsefe Grubu Öğrt. 2018-2021 Arya Eğitim Kurumları-Felsefe Grubu Öğrt. 2016-2018 Tac Koleji-Felsefe Grubu Öğrt. 2016